תוספתא סוטה

תוספתא

geulaquiz.com

פרק א

א ר׳ יוסי בר׳ יהודה אמר משום ר׳ אלעזר מקנא ע״פ עד אחד או ע״פ עצמו ומשקה ע״פ שנים השיבו [על דברי] ר׳ יוסי בר׳ יהודה אין [לדבר] סוף אי זו היא עדות הראשונה זו עדות סתירה [שניה] זו עדות טומאה וכמה היא טומאה כדי ביאה וכמה היא כדי ביאה כדי הראה וכמה היא הראה ר׳ אליעזר אומר כדי חזרת דקל ר׳ יהושע אומר כדי מזיגת [הכוס] בן עזאי אומר כדי לשתותו ר׳ עקיבה אומר [כדי שיקשור] הגרדי נימא חנן בן פינחס אומר כדי [שתשוט אצבע לתוך פה פלימו אומר כדי שתפשוט ידה ותטול ככר מתוך הסל אע״פ] שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנא׳ (משלי ו׳:כ״ו) כי בעד אשה זונה עד ככר לחם.

ב ר״י אומר בעלה נאמן [עליה] מק״ו ומה נדה [שחייבים] על ביאתה כרת בעלה נאמן עליה סוטה שאין חייבין על ביאתה כרת אינו דין שיהא בעלה נאמן עליה אמרו לו [וכל] שכן הואיל ואין חייבין על ביאתה כרת לא יהא בעלה נאמן עליה ד״א לא אם אמרת בנדה שיש לה היתר [לאחר] איסורה תאמר בסוטה שאין לה היתר אחר איסורה [וכן הוא אומר] (משלי ט׳:י״ז) מים גנובים ימתקו וגו׳ ר׳ יוסי אומר הכתוב האמינו עליה שנא׳ (במדבר ה׳:ט״ו) והביא האיש את אשתו אל הכהן.

ג מעלין אותה לשערי מזרח [לשער] נקנור ששם משקים את הסוטות [ומטהרין] את היולדות ומטהרין המצורעים שנא׳ (מלכים א ח׳:ל״ב) את אשר יחטא איש לרעהו ואתה תשמע השמים ועשית ושפטת את עבדיך להרשיע רשע לתת דרכו בראשו (במדבר ה׳:כ״ז) וצבתה בטנה ונפלה ירכה ולהצדיק צדיק לתת לו כצדקתו ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא ונקתה ונזרעה זרע היא עומדת מבפנים והכהן עומד מבחוץ שנא׳ (שם) והעמיד הכהן את האשה לפני ה׳ ואין כהן לפני ה׳ וכדרך שמאיימין עליה שתחזור בה מאיימין עליה שלא תחזור בה אומרים לה בתי אם ברור לך שאת טהורה עמדי על בורייך ושתי שאין [המים] הללו דומין אלא לסם יבש שנתון ע״ג בשר חי [ואין מזיקו ולכשמוציאין שם מכה מחלחל ויורד].

ד אין משקין שתי סוטות [כאחד] שלא יהא לבה גס בחברתה ר״י אומר לא מן השם הוא זה אלא משום שנא׳ (במדבר ה׳:ט״ז) והקריב אותה הכהן [אותה מקריב ואין מקריב] שתים.

ה כהנים מטילין ביניהם גורלות כל מי שעלה גורלו [אפילו] כהן גדול יוצא ועומד בצד סוטה ואוחז בבגדיה אם נקרעו נקרעו [אם] נפרמו נפרמו עד שמגלה לבה וסותר [את] שערה רבי יהודה אומר אם היה לבה נאה לא היה מגלהו ואם היה שערה נאה לא היה [סותרו] מפני פרחי כהונה.

ו שלשה צריכין שיראו על המים אפר פרה ועפר סוטה ודם צפור [אפר פרה כדי שיראו על פני המים עפר סוטה כדי שיראה על פני המים דם צפור של מצורע כדי שיראה על פני המים] רוק יבמה כדי שיראה לעיני הזקנים.

ז רשאין הכהנים ליתן בשירי מנחות יין שמן ודבש ואסורין לחמץ כל המנחות שבתורה טעונה שמן ולבונה חוץ ממנחת חוטא ומנחת קנאות שנאמר (במדבר ה׳:ט״ו) לא יצוק עליו שמן ולא יתן עליו לבונה וגו׳ ר״ש אומר כל [חטאות] שבתורה אין [טעונות] נסכים חוץ מחטאתו ואשמו של מצורע שלא יהא קרבן חוטא מהודר רבי טרפון אומר כל זכרונות שבתורה [נאמרו] לטובה חוץ מזו שנא׳ (במדבר ה׳:ט״ו) מנחת זכרון מזכרת עון ר׳ עקיבה אומר אף זו לטובה שנא׳ (שם) ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא ונקתה ונזרעה זרע.

פרק ב

א היה נוטל את מגילתה ונכנס לו לאולם טבלא של זהב היתה קבועה בכותלו של היכל והיא נראית [מבאולם] ממנה רואה [וכתב] לא חסיר ולא יתיר [יוצא] ועומד בצד סוטה קורא ודורש ומדקדק בכל דקדוקי פרשה ומשמיעה בכל לשון ששומעת כדי שתהא יודעת על מה היתה שותה [וכמה] היתה שותה על מה היתה טמאה ובמה היתה טמאה ואומר לה משביע אני עליך ויבא עליך ויבואו עליך זה אלה משביע עליך זו שבועה ר״מ אומר אמן שלא נטמאתי אמן [שאיני עתידה ליטמא] לא שהמים בודקין אותה מיד אלא אפילו תקלקל לאחר עשרים שנה המים מתעררין עליה שנא׳ (במדבר ה׳:ט״ו) מנחת זכרון מזכרת עון נכנס וכותב יוצא ומוחק.

ב עד שלא נמחקה [מגילה] אמרה איני שותה או שאמרה טמאה אני או שבאו עדים שהיא טמאה המים נשפכין ואין בהן משום קדושה ומגילתה נגנזת תחת צירו של היכל ומנחתה מתפזרת נמחקה המגילה ואמרה אני טמאה המים נשפכין ואין בהן משום קדושה ומגילתה נגנזת תחת צירו של היכל ומנחתה מתפזרת בבית הדשן ואין מגילתה כשרה להשקות בה סוטה אחרת.

ג נמחקה המגילה ואמרה איני שותה מערערין אותה ומשקין אותה בע״כ ר׳ יהודה אומר בצבת של ברזל פותחין פיה של זו ומערערין אותה ומשקין אותה בע״כ אמר לו ר״ע [וכי] למה משקין [את זו] לא לבדקה הרי [היא] בדוקה ומנוולת אלא לעולם יכולה היא שתחזור עד שתקרב מנחתה קרבה מנחתה ואמרה איני שותה מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחה.

ד ר׳ אלעזר אומר שתי קנאות האמורות בפרשה קנאה קנאה [אחת] שמקנא לבעל ואחת שמקנא למקום ר׳ שמעון בן אלעזר אומר [משם] ר׳ מאיר מה ת״ל (במדבר ה׳:כ״ב) ואמרה האשה אמן אמן ראויה היתה זו לבא עליה פורעניות גדולות מאלו שהביאה עצמה לידי ספק זה אלא שניקל ניוולה שנאמר (שם) ונקתה נקתה מכל פורעניות [הראויות לבא עליה] ר׳ יהודה ב״ב אמר [משם] ר״א בן תימא מה ת״ל (שם) ואם לא נטמאה האשה שאם היתה יולדת בצער יולדת בריוח נקבות יולדות זכרים מכוערין יולדת נאים שחורים יולדת לבנים קצרים יולדת ארוכים אחד אחד יולדת שנים שנים.

ה תינוק [העולה לחדשיו] הרי זה מכלה עולם על כל ביאה וביאה [שבעלה בא עליה] הרי הוא חייב עליה.

ו נטמאה מנחתה עד שלא קדשה בכלי הרי היא ככל המנחות תפדה ותאכל משקדשה בכלי תעובר צורתה ותצא לבית השרפה. קרבה מנחתה ולא הספיק לקרב הקומץ עד שמת הבעל או שמתה היא שיריים אסורים שעל הספק באת [מתחלה] כיפרה ספיקה והלכה לה קרב הקומץ ואח״כ מתה היא או שמת הבעל שיריים מותרין שעל הספק באתה מתחלה כיפרה ספקה והלכה לה באו לה עדים שהיא טמאה בין כך ובין כך מנחה אסורה נמצאו עדים זוממין בין כך ובין כך מנחתה חולין.

ז כל הנשואות לכהן בין כהנת בין לויה בין ישראלית אין מנחתה נאכלת מפני שיש לו בה שותפות ואין עולה כולה כליל לאישים מפני שיש לו בה שותפות כיצד הוא עושה הקומץ קרב [בעצמו] ושיריים קרבין בעצמן ר״א ברבי שמעון אומר קומץ קרב בעצמו ושיריים מתפזרין.

ח כהן עומד ומקריב ע״ג המזבח משא״כ בכהנת האיש זכאי בבתו בקדושיה בכסף [בשטר] ובביאה וזכאי במציאתה ובמעשה ידיה ובהפרת נדריה משא״כ באשה האיש עובר על מצות עשה שהזמן גרמא משא״כ באשה האיש עובר על בל תקיף ועל בל תשחית ועל בל תטמא למתים משא״כ באשה האיש נידון [בן] סורר ומורה ואין האשה נדונית בן סורר ומורה האיש מעטף ומספר [והאשה מעטפת ואין מספרת] האיש נמכר ונשנה ואין האשה נמכרת ונשנית האיש נמכר עבד עברי ואין האשה נמכרת [עבד עברי] האיש נרצע ואין האשה נרצעת האיש קונה עבד עברי ואין האשה קונה עבד עברי.

פרק ג

א היה ר״מ אומר מנין [אתה אומר] שבמדה שאדם מודד מודדין לו שנא׳ (ישעיהו כ״ז:ח׳) בסאסאה בשלחה תריבנה אין לי אלא [שמדד בסאה מנין מדד חצי קב תרקב] רובע וחצי רובע תומן ועוכלא ת״ל (ישעיהו ט׳:ד׳) כי כל סאון סואן ברעש הרי כאן מדות הרבה [חשבונות הרבה] אין לי אלא דבר הבא במדה מנין שאפי׳ פרוטות קטנות מצטרפות לחשבון גדול ת״ל (קוהלת ו) אחת לאחת למצוא חשבון וכן [אתה מוצא] בסוטה שבמדה שמדדה בה מדדו לה היא עמדה [לפניו כדי שתהא נאה לפניו לפיכך כהן מעמידה לפני הכל להתראות קלונה שנאמר (במדבר ה׳:י״ח) והעמיד הכהן את האשה לפני ה׳ וגו׳ היא פרסה לו סדין לכך נוטל כהן צעיפה מעל ראשה ומניח תחת רגליו היא קלעה לו שער לפיכך כהן סותרה היא קשטה לו פניה לפיכך פניה מוריקות היא כחלה לו עיניה לפיכך עיניה בולטות היא הראתו באצבעה לפיכך צפרניה נושרות היא הראתו את בשרה לפיכך כהן קורע חלוקה ומראה קלונה לרבים היא חגרה לו בפנים לפיכך כהן מביא חבל מצרי וקושר למעלה מדדיה וכל הרוצה לראות בא ורואה היא פתחה] לו ירכה לפיכך ירכה נימסית היא קבלתו על כרסה לפיכך כרסה [נופחת] היא האכילתו [מעדנים] לפיכך מנחתה מאכל בהמה היא השקתו [יינות בכוסות משובחין] לפיכך כהן משקה אותה מים [מרים] במקידה של חרס היא עשתה בסתר שנא׳ (איוב כ״ד:ט״ו) ועין נואף שמרה נשף [לאמר] וגו׳ ואינה יודעת שיושב בסתרו של עולם [פנים שם עליה] שנא׳ (שם) וסתר פנים ישים ד״א מלמד שהמקום מוציא סתרה לגלוי שנא׳ (משלי כז) תכסה שנאה [וגו׳].

ב אנשי [מבול] לא נתגאו לפני המקום אלא מתוך הטובה שהשפיע להם שנא׳ (איוב כ״א:ט׳) בתיהם שלום מפחד [וגו׳] שורו עבר ולא יגעיל [וגו׳] ישלחו כצאן עוליהם [וגו׳ ישאו בתוף וגו׳] יבלו בטוב ימיהם וגו׳ היא גרמה להם [ויאמרו] לאל סור ממנו מה שדי כי נעבדנו [אמרו אין לו עלינו טרחות אלא שתי טיפות של גשמים הרי שלנו] נהרות ומעיינות שאנו מסתפקין בהם בימות החמה ובימות הגשמים [שנא׳ (בראשית ד) ואד יעלה מן הארץ] אמר להם המקום בטובה [שהטלתי] לכם בה אתם מתגאים לפני בה אני נפרע מכם מהו אומר (שם) ואני הנני מביא את המבול מים על הארץ ר׳ יוסי בן [דורמסקין אומר אנשי מבול] לא נתגאו לפני המקום אלא [בגלגלי] עין שדומה למים שנא׳ (שם) [ויראו בני האלהים את בנות האדם אף המקום ברוך הוא לא נפרע מהן אלא בגלגל מים שדומה לעין] שנא׳ (שם) ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה [וגו׳].

ג אנשי [מגדל] לא נתגאו לפני המקום אלא מתוך הטובה שהשפיע להם שנא׳ (בראשית י) ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים ויהי בנסעם מקדם וגו׳ ואין ישיבה אלא אכילה ושתיה שנא׳ (שמות ל״ב:ו׳) וישב העם לאכול ושתו וגו׳ היא גרמה להם [ויאמרו] (בראשית י) הבה נבנה לנו עיר [ומגדל] וגו׳ [מהו] אומר (שם) ויפץ ה׳ אותם וגו׳ אנשי סדום לא נתגאו לפני המקום אלא מתוך הטובה שהשפיע להם שנא׳ (איוב כ״ח:ה׳) ארץ ממנה יצא לחם וגו׳ מקום ספיר אבניה [וגו׳] נתיב לא ידעו עיט [וגו׳] אנשי סדום [אמרו] הואיל ומזון יוצא מארצנו וכסף וזהב [יוצא מארצנו] ואבנים טובות ומרגליות [יוצאות] מארצנו אין אנו צריכין שיבאו בני אדם [עלינו אלא לחסרנו נעמוד ונשבית את הרגל מבינותינו] אמר להם הקב״ה כהטיבותי לכם אתם מבקשים לשכח את הרגל מבינותיכם אני אשכח את הרגל מביניכם ואשכח אתכם מן העולם מהו אומר (שם) פרץ נחל וגו׳ (איוב י״ב:ו׳) ישליו אהלים לשודדים וגו׳ וכן הוא אומר (יחזקאל ט״ז:מ״ט) חי אני נאם ה׳ אלהים אם עשתה סדום אחותך וגו׳ הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם וגו׳. מצרים לא נתגאו לפני המקום ב״ה אלא במים שנא׳ (שמות א׳:כ״ב) ויצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן הילוד וגו׳ אף המקום ב״ה לא נפרע מהם אלא במים שנא׳ (שמות ט״ו:ד׳) מרכבות פרעה וחילו ירה בים סיסרא לא נתגאה לפני המקום אלא בלגיונות שאין מקבלין שכר (שופטים ה׳:י״ט) באו מלכים נלחמו [וגו׳] ולא זזו משם ולא ספנוהו מפני שהוא גולייר.

ד שמשון בעיניו מרד שנאמר (שופטים י״ד:ג׳) ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני אף הוא בעיניו לקה שנא׳ (שופטים ט״ז:כ״א) ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו וגו׳ רבי אומר תחלת קלקלתו היתה בעזה אף עונשו לא היתה אלא בעזה אבשלום בשערו מרד שנא׳ (שמואל ב י״ד:כ״ה) וכאבשלום לא היה איש יפה וגו׳ ובגלחו את ראשו וגו׳ לפיכך לקה בשערו ר׳ יהודה הנשיא אומר אבשלום נזיר עולם היה [ואחד לי״ב חודש היה מגלח] שנא׳ (שמואל ב ט״ו:ז׳) ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך אלכה [נא] ואשלם וגו׳ כי נדר נדר עבדך וגו׳ ר׳ נהוראי אומר אחד לשלשים [יום] היה מגלח שנא׳ (שמואל ב י״ד:כ״ו) והיה מקץ ימים לימים [וגו׳] ר׳ יוסי אומר כל ערב שבת היה מגלח שכן דרך מלכים לגלח מע״ש לע״ש [כמה שנאמר בכהנים] (יחזקאל מ״ד:כ׳) וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו וגו׳ ושקל את שער ראשו מאתים שקלים באבן המלך [מה שאין בני טבריה ובני ציפורין מגלחים כן] לפי שבא על עשר פלגשי אביו לפיכך [נתלו] בו עשר לונביות שנאמר (שמואל ב י״ח:ט״ו) ויסבו עשרה נערים ולפי שגנב [שלשה גניבות] לב אביו ולב ב״ד ולב כל ישראל לפיכך נתקעו בו שלשה שבטים שנא׳ (שם) ויקח שלשה שבטים בכפו וגו׳.

ה סנחריב לא נתגאה לפני המקום אלא ע״י מלאך שנא׳ (מלכים ב י״ט:כ״ד) ביד מלאכיך חרפת וגו׳ אני קרתי ושתיתי מים [זרים] אף המקום ב״ה לא נפרע מהן אלא ע״י מלאך שנא׳ (שם) ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה׳ ויך במחנה אשור וגו׳ וכולם מלכים קשורי כתרים בראשיהם.

ו נבוכדנצר אמר אין באי העולם כדאי לדור ביניהם אלא אעשה לי עב קטנה ואדור בתוכה שנא׳ (ישעיהו י״ד:י״ג) אעלה על במתי עב אמר לו המקום ב״ה (שם) ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה ממעל לכוכבי אל ארים כסאי וגו׳ אני מורידך לבאר שחת [מהו אומר] (שם) אך אל שאול תורד וגו׳ אתה אמרת אין באי העולם כדאי לדור (דנייאל ד) ומן אנשא לך טרדין וגו׳ בה שעתא מלתא ספת על נבוכדנצר ומן בני אנשא טריד כולא מטא על נבוכדנצר לקצת ירחין תרי עשר.

פרק ד

א אין לי אלא מדת פורעניות שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו מדת הטוב מנין אמרת מרובה מדת הטוב ממדת [הפורענות] על אחת מחמש מאות במדת [הפורענות כתוב] (שמות ל״ד:ז׳) עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים במדת הטוב [כתוב] (שם) ועושה חסד לאלפים הוי אומר מרובה מדת הטוב ממדת [פורענות על אחד] מחמש מאות וכן אתה מוצא באברהם שבמדה שמדד בה מדדו לו אברהם רץ לפני מלאכי השרת שלש ריצות שנא׳ (בראשית י״ח:ו׳) וירא וירץ לקראתם וגו׳ וימהר אברהם האהלה אל שרה וגו׳ ואל הבקר רץ אברהם אף המקום ב״ה רץ לפני בניו שלש ריצות שנא׳ (דברים ל״ג:ב׳) ה׳ מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן וגו׳ באברהם הוא אומר (בראשית י״ח:ד׳) וישתחו אפים אף המקום ב״ה [בישראל] בניו לעתיד לבא שנא׳ (ישעיהו מ״ט:כ״ג) והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך [וגו׳] באברהם הוא אומר (בראשית י״ח:ד׳) יוקח נא מעט מים אף המקום ב״ה [בישראל] ונתן לבניו באר במדבר שהיתה שופעת בכל מחנה ישראל שנא׳ (במדבר כ״א:י״ח) באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם מלמד שהולכת פני כל הדרום ומשקה את [כל פני] הישמון שנא׳ (שם) ונשקפה על פני הישמון באברהם הוא אומר (בראשית י״ח:ה׳) והשענו תחת העץ אף המקום נתן לבניו שבעה ענני כבוד במדבר אחד מימינם ואחד משמאלם ואחד לפניהם ואחד לאחריהם ואחד למעלה מראשיהם ואחד לשכינה שביניהם ועמוד ענן שהיה מקדים לפניהם הורג נחשים ועקרבים ושורף סירים וקוצים ואטד [משפיל] להם את הגבוה ומגביה [להם] את השפל ועושה להן דרך מיושר דרך [סרט] מושך והולך שנא׳ (במדבר י׳:ל״ג) וארון ברית ה׳ נוסע לפניהם וגו׳ ובו היו משתמשין כל ארבעים שנה שהיו

במדבר שנא׳ (שם) וענן ה׳ עליהם יומם וגו׳ מה ת״ל (שמות י״ג:כ״ב) לא ימיש עמוד הענן יומם של יום משלים לשל לילה ושל לילה משלים לשל יום באברהם הוא אומר (בראשית י״ח:ז׳) ואקחה פת לחם וסעדו לבכם וגו׳ אף המקום ב״ה נתן לבניו מן במדבר שנא׳ (במדבר י״א:ח׳) שטו העם ולקטו וגו׳ לשד השמן כיוצא מן הדד [שמן] מה דד זה עיקר לתינוק והכל טפל כך היה המן עיקר לישראל והכל טפל [להם] ד״א מה הדד [זה] אפי׳ תינוק יונק [הימנו] כל היום [אין מזיקו כך נעשה] המן שאפילו ישראל אוכלו כל היום כולו [אין מזיקו כך] נעשה למי שאין נחשב עליו אבל מי שנחשב עליו מתהפך בפיו לכל איזה טעם שירצה שנא׳ (תהילים ע״ח:כ״ט-ל׳) ויתן להם שאלתם ותאותם יביא להם ולא עוד אלא שירד להם מזון שני אלפים שנה ביום אחד באברהם [הוא] אומר (בראשית י״ח:ח׳) ואל הבקר רץ אברהם אף המקום ב״ה הגיז לבניו שליו מן הים שנא׳ (במדבר י״א:ל״א) ורוח נסע מאת ה׳ ויגז שלוים מן הים וגו׳ שתי אמות היתה גבוה מן הארץ דברי ר״ע ר״א בנו של ר׳ יוסי הגלילי אומר (שם) ויטוש על המחנה כדרך יום כה מה ת״ל שוב וכדרך יום כה מלמד שהיתה עולה מן הארץ ועד הרקיע וחופה את גלגל [חמה] ומה ת״ל (שם) וכאמתים על פני הארץ שתי אמות היתה נטולה מן הארץ [כדי שלא יהא מצטער שוחה ונוטל] באברהם מהו אומר (בראשית י״ח:ט״ז) והוא עומד עליהם וגו׳ אף המקום ב״ה הגין [את] בניו במצרים שנא׳ (שמות י״ב:כ״ג) ופסח ה׳ על הפתח באברהם מהו אומר (בראשית יח) ואברהם הולך עמם לשלחם אף המקום ב״ה הלוה את בניו ארבעים שנה שנא׳ (דברים ב׳:ז׳) זה ארבעים שנה ה׳ אלהיך עמך וגו׳.

ב יוסף זכה בעצמות אביו אף הוא לא נתעסק בו אלא משה שנא׳ (שמות י״ג:י״ט) ויקח משה את עצמות יוסף עמו מלמד שכל העם היו עסוקין בביזה והוא עוסק במצוה שנא׳ (משלי י׳:ח׳) חכם לב יקח מצות וגו׳ [אילו] לא היה משה מתעסק בו לא היו ישראל מתעסקין בו מה ת״ל (יהושע כ״ד:ל״ב) ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל [ממצרים] קברו בשכם אלא כיון שראו ישראל את משה [שהוא] מתעסק בו אמרו הניחו לו כבודו בגדולים [יותר מן הקטנים] ואילו לא היה משה וישראל [מתעסקין בו] לא היו בניו מתעסקין בו מה ת״ל (שם) ויהיו לבני יוסף לנחלה אלא כיון שראו בניו את משה וישראל [שהיו] מתעסקין בו אמרו הניחו לו כבודו במרובין יותר מן המועטין.

ג מנין היה משה יודע היכן יוסף קבור אמרו סרח בת אשר [היתה באותו הדור הלכה ואמרה לו למשה בנילוס נהר] יוסף קבור שעשו לו מצרים שפודין של מתכת וחברום בבעץ [והלך] משה ועמד על נילוס נהר ואמר יוסף יוסף הגיעה [שעה] שהקב״ה גואל את ישראל הרי שכינה מעוכבת לך וישראל מתעכבין לך ועננ כבוד מתעכבין לך אם אתה מגלה א״ע מוטב ואם לאו נקיים אנו משבועה שהשבעת את אבותינו מיד צף ארונו של יוסף לשפת ונטלו משה ובא לו ואל תתמה שהרי הוא אומר (מלכים ב ו׳:ה׳) ויהי האחד מפיל הקורה ואת הברזל נפל וגו׳ ויאמר איש האלהים אנה נפל ויראהו את המקום ויקצב עץ וישלך שמה ויצף הברזל והלא דברים ק״ו ומה אלישע תלמידו של אליהו ואליהו תלמידו של משה [כך הציף הברזל] משה רבו של אליהו רבו של אלישע על אחת כמה וכמה יש אומרים בקברות מלכים יוסף [היה] קבור והלך משה ועמד על [קברות המלכים] ואמר יוסף יוסף הגיעה שעה שהקב״ה גואל את ישראל [הרי שכינה מעכבת לך וישראל מעוכבין לך וענני כבוד מעוכבין לך] אם אתה מגלה [את] עצמך מוטב ואם לאו נקיים [אנחנו משבועה אשר השבעת את אבותינו מיד הקיץ ארונו של יוסף ונטלו משה ובא לו] והיו שני ארונות מהלכין אחד ארון קודש [וארון] של מת והיו [כל] עוברין ושבין אומרין מה טיבן של שני ארונות הללו [אמרו להם] אחד ארון קודש ואחד של מת אמרו להם וכי אפשר לארון קודש להלוך עם ארונו של מת. א״ל מת שבארון זה קיים מה שכתוב ומונח בארון קודש זה.

ד משה זכה בעצמות אף הוא לא נתעסק בו אלא המקום ב״ה שנא׳ (דברים ל״ד:ו׳) ויקבור אותו בגי וגו׳ מלמד שהיה מוטל [בגופו] של שכינה כארבעה מילין מחלקו של ראובן לחלקו של גד שמת בתוך שדה ראובן שנא׳ (במדבר ל״ב:ל״ז) ובני ראובן בנו וגו׳ ומנין שנקבר בתוך שדה נחלתו של גד שנא׳ (דברים ל״ג:כ״א) ולגד אמר ברוך מרחיב גד וירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון ומלאכי השרת סופדין ואומרין לפניו (שם) צדקת ה׳ עשה ומשפטיו עם ישראל וכן הוא אומר בסוטה (במדבר ה׳:כ״ב) ובאו המים המאררים האלה וגו׳ ירך מקום שהתחילה בעבירה תחלה משם פורענויות מתחלת לבא עליה ירך [התחילה] בעבירה תחלה ואח״כ בטן לפיכך תלקה [ירך] תחלה ואח״כ בטן שנא׳ (שם) והשקה את המים וכן אתה מוצא באנשי [מבול] אדם התחיל בעבירה שנא׳ (בראשית ו׳:ה׳) וירא ה׳ כי רבה רעת האדם בארץ אף הן לקו תחלה והשאר לא פלטו שנא׳ (בראשית ז׳:כ״ג) וימח את כל היקום וגו׳ קטני סדום הן התחילו בעבירה תחלה שנא׳ (בראשית י״ט:ד׳) טרם ישכבו ואנשי העיר וגו׳ אף הן לקו תחלה והשאר לא פלטו שנא׳ (שם) ואת האנשים אשר פתח הבית וגו׳ [גדולי] מצרים הן התחילו בעבירה תחלה שנא׳ (שמות א׳:כ״ב) ויצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן וגו׳ הן לקו תחלה והשאר לא פלטו שנא׳ (שמות ז׳:כ״ט) ובכה ובעמך וגו׳. מרגלים הן התחילו בעבירה תחלה שנא׳ (במדבר י״ג:ל״ב) ויוציאו דבת הארץ אשר תרו אותה וגו׳ הן לקו תחלה [והשאר לא פלטו הן לקו תחלה] דכתיב (במדבר י״ד:ל״ז) וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ והשאר לא פלטו שנא׳ (שם) אני ה׳ דברתי אם לא זאת אעשה. שכיני ארץ ישראל התחילו בעבירה תחלה שנא׳ (ירמיהו י״ב:י״ד) כה אמר ה׳ על כל שכני הרעים הנוגעים בנחלה וגו׳

אף הן לקו תחלה והשאר לא פלטו שנא׳ (שם) הנני נותשם וגו׳ נביאי ירושלים [הן] התחילו בעבירה תחלה שנא׳ (ירמיהו כ״ג:ט״ו) כי מאת נביאי ירושלים יצאה חנופה לכל הארץ אף הן לקו תחלה והשאר לא פלטו שנא׳ (ירמיהו כ״ט:כ״ב) ולקח מהם קללה לכל גלות יהודה אשר בבבל וגו׳.

ה כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל נמצאת אומר בסוטה שנתנה עיניה [בשאין ראוי] לה מה שבקשה לא ניתן לה ומה שבידה ניטל ממנה וכן אתה מוצא בנחש הקדמוני שהיה ערום מכל הבהמה ומכל חית השדה שנא׳ (בראשית ג) והנחש היה ערום מכל וגו׳ בקש להרוג את אדם ולישא את חוה אמר לו המקום אני אמרתי תהא מלך על כל בהמה וחיה [עכשיו שלא רצית] ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה אני אמרתי בקומה זקופה תלך כאדם [עכשיו שלא רצית] (שם) על גחונך תלך אני אמרתי תאכל מאכל אדם ותשתה [משתאו של אדם עכשיו שלא רצית] (שם) ועפר תאכל כל ימי חייך אתה בקשת להרוג את אדם ולישא את חוה עכשיו (שם) ואיבה אשית בינך ובין האשה נמצאת אומר מה שבקש לא ניתן לו ומה שבידו ניטל ממנו וכן אתה מוצא בקין [קרח] ובלעם ודואג ואחיתופל וגחזי [אבשלום] ואדוניה והמן שנתנו עיניהם [בשאין] ראוי להם מה שבקשו לא ניתן להם ומה שבידם [ניטל מהם].

פרק ה

א המקנא לארוסתו ולשומרת יבם שלו אם משנכנסה נסתרה או שותה או לא נוטלת כתובה הרובא שנשא עקרה וזקנה ויש לו אשה ובנים או [שותה או לא נוטלת כתובה] מעוברת עצמו ומינקת עצמו או [שותה או לא נוטלת כתובה].

ב כהנת לויה וישראלית שנישאו לכהן ולוי [נתינה לנתין וממזרת לממזר אשת גר ועבד משוחרר ואיילונית או שותה או לא נוטלת כתובה] רשב״א אומר איילונית לא שותה ולא נוטלת כתובה שנא׳ (במדבר ה׳:כ״ח) ונקתה ונזרעה זרע [בראויה להזריע יצאת זו שאין ראויה להזריע] אבל המקנא לארוסתו ולשומרת יבם שלו ועד שלא כנסה נסתרה לא [שותה ולא נוטלת כתובה] הרובא שנשא עקרה וזקנה ואין לו אשה ובנים לא [שותה ולא נוטלת כתובה] מעוברת חבירו ומינקת חבירו לא [שותה ולא נוטלת כתובה] ר׳ אלעזר אומר יכול הוא להפרישה ולהחזירה לאחר זמן.

ג [עם הכל האשה מיטמאת] חוץ מן הקטן [וממי] שאינו איש ר׳ יוסי אומר ישקנה שמא נתפקח [חרש] ונשתפה [שוטה] והגדיל הקטן או שהלך בעלה למדה״י או שהיה בעלה חבוש בבית האסורים ישקנה.

ד [המסולסלת] בבנה קטן והערה בה ב״ש [פוסלין] מן הכהונה וב״ה מכשירין. עד אומר נטמאת ועד אומר לא נטמאת אשה אומרת נטמאת ואשה אומרת לא נטמאת או [שותה או לא נוטלת כתובה] ר׳ יהודה אומר לא כל הימנו [מעד אחד להפסידה מכתובתה] אלא עד אומר נטמאת ושנים אומרים לא נטמאת שנים אומרים נטמאת [ואחד] אומר לא נטמאת בטל יחיד במיעוטו.

ה היה ר״מ אומר כשם שדעות במאכל כך דעות בנשים יש לך אדם שהזבוב עובר ע״ג כוסו מניחו ואינו טועמו זה חלק רע בנשים שנתן עיניו באשתו לגרשה יש לך אדם שהזבוב שוכן בתוך כוסו [זורקו] ואין שותהו כגון פפוס בן יהודה שנעל דלת בפני אשתו ויצא ויש לך אדם שהזבוב נופל בתוך כוסו [זורקו] ושותהו זו מדת כל אדם [שראה] את אשתו שמדברת עם שכניה ועם קרובותיה ומניחה יש לך אדם שהזבוב נופל לתוך תמחוי שלו [נוטלו] ומוצצו וזורקו ואוכל את מה שבתוכה זו מדת אדם רשע [שראה] את אשתו יוצאת וראשה פרוע יוצאת וצדדיה פרומין [גס בעבדיה לבה גס בשפחותיה יוצאה וטוה בשוק רוחצת] ומשחקת עם כל אדם מצוה לגרשה שנאמר (דברים כד) כי יקח איש אשה ובעלה ויצאה מביתו [וגו׳] הכתוב קראו אחר שאינו בן זוגו של ראשון הראשון הוציאה מפני עבירה [זה] בא ונתקל בה [השני] אם זכה לשמים מוציאה מתחת ידו אם לאו לסוף [שקוברתו] שנאמר (שם) או כי ימות האיש האחרון [וגו׳] כדאי האיש הזה למיתה [שאשה זו כנס לתוך ביתו] הנותן עיניו באשתו שתמות ויירשנה או שתמות וישא את אחותה לסוף שקוברתו וכן היא שנתנה עיניה בבעלה שימות ותנשא לאחר [לסוף] שקוברה.

ו המקדש את האשה מפני שהוא בוש מאחיה מקרוביה לסוף שקוברתו וכן האשה שנתקדשה לו מפני שהיא בושה מאביו מאחיו מקרוביו לסוף [שקברה] היה ר״מ אומר הנושא אשה שאינה הוגנת לו עובר משום חמשה לאוין משום (ויקרא י״ט:י״ז) בל תקום [ומשום] בל תטור אל תשנא את אחיך בלבבך ואהבת לרעך כמוך (ויקרא כ״ה:ל״ו) וחי אחיך עמך ולא עוד אלא שמבטל פריה ורביה מן העולם.

ז האומרת לבעלה השמים ביני לבינך יעשה דרך בקשה [ביניהן] שכן מצינו [באמנו שרה שאמרה לו לאבינו אברהם] (בראשית ט״ז:ה׳) ישפוט ה׳ ביני ובינך אלא כך אמרה לו (בראשית כ״א:י׳) גרש האמה הזאת ואת בנה מלמד שהיתה [אמנו שרה] רואה את ישמעאל [בונה] במסין וצד חגבין [ומעלה ומקטיר] לעבודת כוכבים אמרה שמא ילמוד יצחק בני כך וילך ויעבוד כך ונמצא שם שמים מתחלל בדבר אמר לה לאחר שזכין לו לאדם חבין לו

[אחר] שעשינוה מלכה אחר שעשינוה גבירה והכנסנוה לגדולה זו נטרדנוה מתוך בתינו מה הבריות אומרות עלינו לא נמצא שם שמים מתחלל בדבר אמרה לו הואיל ואתה אומר חילול השם בדבר [זה] יכריע המקום בין דברי לדבריך הכריע המקום בין דבריה לדבריו שנא׳ (שם) כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה שאין ת״ל כל ומה ת״ל כל מלמד שהכריע לשניה והכריע לראשונה מה שניה על אודות הגר [אף הראשונה על אודות הגר].

ח דרש ר״ע (ויקרא י״א:ל״ג) וכל כלי חרש וגו׳ יטמא אינו אומר טמא אלא יטמא לטמא אחרים [וללמד על הככר השני] שמטמא את השלישי כיצד תגור תחלה [וככר שני] הנוגע בככר שלישי אמר ר׳ יהושע כך היה דורש יהודה בן פטירי (במדבר ל״ה:ד׳) ומדותם מחוץ לעיר וגו׳ ומקרא אחד אומר מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב אי אפשר לומר אלפים באמה שכבר נאמר אלף אמה ואי אפשר לומר אלף אמה שכבר נאמר אלפים באמה ולמה נאמר אלף אמה ולמה נאמר אלפים באמה אלא אלף אמה מגרש ואלפים תחום שבת ר׳ אליעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי אומר אלפים אמה תחום ערי [לוים] צא מהן אלף אמה מגרש נמצא רביע מגרש והשאר שדות וכרמים.

פרק ו

א ר׳ יהודה אומר [משם] בן פטירי הרי הוא אומר (איוב כ״ז:ב׳) חי אל הסיר משפטי וגו׳ ללמדך שאין אדם נודר בחיי [מלך] אא״כ אוהב את המלך [משם] ר׳ נתן אומר הרי הוא אומר (איוב י״ג:ט״ז) גם הוא לי לישועה רבי אומר נאמר ירא אלהים באברהם ונאמר ירא אלהים באיוב מה ירא אלהים האמור באברהם מאהבה [עשה] אף ירא אלהים האמור באיוב מאהבה [עשה] ושאר כל התערומות [האמור בפרשה] לא נאמרה אלא מתוך המורא.

ב דרש ר״ע בשעה שעלו ישראל מן הים בקשו לומר שירה שרתה עליהן רוח הקודש ואמרו שירה כיצד אמרו שירה כגדול [שמקרא] את ההלל בבית הכנסת [ועונין] אחריו על כל ענין משה אמר (שמות ט״ו:ב׳) אשירה לה׳ [וישראל אמרו] אשירה לה׳ משה אמר עזי וזמרת יה [וישראל אמרו] אשירה לה׳ משה אמר ה׳ איש מלחמה וגו׳ [וישראל] אמרו אשירה לה׳ ר׳ אליעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי אומר כקטן שקורא את ההלל בבית [הסופר] ועונין אחריו על כל דבר ודבר משה אמר אשירה לה׳ וישראל אמרו אשירה לה׳ משה אמר עזי וזמרת יה וישראל אמרו עזי וזמרת יה משה אמר ה׳ איש מלחמה וגו׳ ר׳ נחמיה אומר [כבני אדם שקורין] שמע בבית הכנסת שנאמר אז ישיר משה וגו׳ שאין ת״ל לאמר [ולמה נאמר] מלמד שהיה משה פותח בדבר [תחלה] וישראל עונין אחריו וגומרין עמו משה אמר אז ישיר וישראל אמרו אשירה לה׳ כי גאה גאה [וגו׳] משה אמר עזי וזמרת יה וישראל אמרו זה אלי ואנוהו משה אמר ה׳ איש מלחמה וישראל אמרו ה׳ שמו ר׳ יוסי הגלילי אומר כיון שעלו ישראל מן הים וראו את אויביהם פגרים מתים ומוטלין על שפת הים אמרו כולם שירה עולל מוטל בין ברכי אמו כיון [שראו] את השכינה הגביה עולל צוארו ותינוק שמט פיו משדי אמו וענו כולם שירה ואמרו זה אלי ואנוהו ר׳ מאיר אומר מנין שאפילו עוברין [במעי אמותן] אמרו שירה שנאמר (תהילים ס״ח:כ״ז) במקהלות ברכו אלהים [ותינוק] שמט דד מפיו ואמר שירה שנא׳ (תהילים ח׳:ג׳) מפי עוללים ויונקים וגו׳ באותה שעה הציצו מלאכי השרת [קשרו] קטיגור לפני הקב״ה בשעה שברא אדם הראשון ואמרו לפניו רבש״ע (שם) מה אנוש כי תזכרנו וגו׳ ותחסרהו מעט מאלהים וגו׳ [תמשילהו במעשה ידיך צונה ואלפים וגו׳ צפור שמים וגו׳] באותה שעה אמר [להם] הקב״ה למלאכי השרת בואו וראו שירה שבני אומרין לפני אף הן כיון שראו אמרו שירה מה שירה אמרו (תהילים ח׳:ב׳) ה׳ אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ מפי עוללים ויונקים וגו׳ ה׳ אדונינו ר׳ שמעון בן מנסיא אומר לא נאמרה פרשה זו אלא על יצחק בן אברהם לענין עקידה.

ג אמר ר״ש בן יוחאי ארבעה דברים היה ר״ע דורש ודברי נראין מדבריו דרש ר״ע (בראשית כ״א:ט׳) ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק אין צחוק האמור כאן אלא עבודת כוכבים שנא׳ (שמות לא) וישב העם לאכול ושתו ויקומו לצחק מלמד שהיתה אמנו שרה רואה את ישמעאל בונה במסין וצד חגבים ומעלה ומקטיר לעבודת כוכבים ר״א בנו של ר׳ יוסי הגלילי אומר אין צחוק האמור כאן אלא גילוי עריות שנא׳ (בראשית ל״ט:י״ז) בא אלי העבד וגו׳ לצחק בי מלמד שהיתה [אמנו שרה] רואה את ישמעאל מכבש את [הגנות] ומענה את הנשים ר׳ ישמעאל אומר אין לשון צחוק אלא שפיכות דמים שנא׳ (שמואל ב ב׳:י״ד) ויאמר אבנר אל יואב יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו [וגו׳] ויקומו ויעברו במספר [וגו׳] ויחזיקו איש בראש רעהו וחרבו בצד רעהו ויפלו יחדיו מלמד שהיתה אמנו שרה רואה את ישמעאל נוטל קשת וחצים ומזרק כלפי יצחק שנא׳ (משלי כ״ו:י״ט) כמתלהלה היורה זקים וגו׳ כן איש רמה [וגו׳] ואני אומר חס ושלום שיהיה בביתו של [אותו] צדיק ההוא כך. אפשר [למי] שנא׳ עליו (בראשית י״ח:י״ט) כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו׳ יהא בביתו עבודת כוכבים [וגילו] עריות ושפיכות דמים אלא אין צחוק האמור כאן אלא לענין ירושה שכשנולד אבינו יצחק לאברהם אבינו היו הכל שמחין ואומרין נולד בן לאברהם [נולד בן לאברהם] נוחל את העולם ונוטל שני חלקים והיה

ישמעאל מצחק [בדעתו] ואומר אל תהי שוטים [אל תהי שוטים] אני בכור ואני נוטל שני חלקים שמתשובת הדבר אתה למד [שנאמר] (בראשית כ״א:י׳) כי לא יירש בן האמה וגו׳ ורואה אני את דברי מדברי ר״ע.

ד דרש ר״ע (במדבר י״א:כ״ב) הצאן ובקר ישחט להם [ומצא להם] וכי מספיק להם [אם] את כל דגי הים [וגו׳] וכי הוא מספיק להם כגון שנא׳ (ויקרא י״ב:ח׳) ואם לא תמצא ידה די שה וכי איזה קשה זו או (במדבר כא) שמעו נא המורים הוי אומר זו קשה [יתר] משמעו נא המורים אלא שמחלל שם שמים בסתר מחסכין עליו בגלוי נפרעין ממנו [זה] שבסתר חיסך עליו המקום רשב״א אומר אף [זו] שבסתר לא חיסך עליו המקום שנא׳ (במדבר י״א:כ״ג) עתה תראה היקרך דברי אם לא ואני אומר ח״ו שתעלה על דעתו של צדיק זה שיאמר אין המקום מספיק לנו ולבהמתינו אפשר למי שנאמר בו (במדבר י״ב:ו׳-ז׳) לא כן עבדי משה וגו׳ תעלה על דעתו שיאמר אין המקום מספיק לנו ולבהמתינו והלא כשהיו ישראל במצרים [נילוס] נהר [מספיק להם דגים ולמצרים בהמת מצרים מספקת] להם ולמצרים אלא לענין שנא׳ (במדבר י״א:י״ט) לא יום אחד תאכלון וגו׳ עד חדש ימים אמר משה לפני הקב״ה [רבש״ע] כך הגון להם שתתן להם ותמיתם אומרים לאדם טול ככר ורד לשאול אומרים לחמור טול כור שעורין ונחתוך את ראשך [יהיו] אומרים עלי [ולך אין בשרם] מוצאת אמר לו וכי הגון להם שיאמרו אין המקום מספיק לנו ולבהמתינו אלא יאבד הן ואלף כיוצא בהן ולא תהא ידי קצרה לפני אפילו שעה אחת שנאמר (שם) ויאמר ה׳ אל משה היד ה׳ תקצר וגו׳ ר״ג בנו של ר׳ יהודה הנשיא אומר אי אפשר לעמוד על [תיפלתם] אם תתן להם בשר [בהמה] גסה יאמרו בשר בהמה דקה בקשנו תתן בשר בהמה דקה יאמרו בשר חיה ועוף אנו מבקשים אם תתן בשר חיה ועופות יאמרו בשר דגים וחגבים אנו מבקשים שנאמר (שם) הצאן ובקר ישחט להם השיבתו רוח הקדש (שם) עתה תראה היקרך דברי אם לא ורואה אני את דברי מדברי ר״ע.

ה דרש ר״ע הרי הוא אומר (יחזקאל ל״ג:כ״ד) בן אדם יושבי החרבות האלה וגו׳ והלא דברים ק״ו ומה אברהם שלא עבד אלא אלוה אחד ירש את הארץ אנו שעובדין אלוהות הרבה אינו דין שנירש את הארץ.

ו ר׳ נחמיה אומר ומה אברהם שלא היה לו אלא בן אחד והקריבו ירש את הארץ אנו [שבנינו ובנותינו מקריבין] לעבודת כוכבים אינו דין שנירש את הארץ ר״א בנו של ר׳ יוסי הגלילי אומר ומה אברהם שלא היה לו במי לתלות ירש את הארץ אנו שיש לנו במי לתלות אינו דין שנירש את הארץ [ואני אומר ומה אברהם שלא נצטוה אלא מצוה יחידית ירש את הארץ אנו שנצטוינו על כל מצות אינו דין שנירש את הארץ] תדע שכן תשמע מתשובה שהנביא משיבן אתה למד שנא׳ (יחזקאל ל״ג:כ״ה) כה אמר ה׳ על הדם תאכלו וגו׳ [עמדתם] על חרבכם וגו׳ [על הדם תאכלו] <ואת הארץ> זה אבר מן החי ועיניכם תשאו אל גלוליכם זו עבודת כוכבים ודם תשפכו זו שפיכות דמים עמדתם על חרבכם זו עינוי [דין] וגזל עשיתן תועבה זו משכב זכור ואיש את אשת רעהו טמאתם [זו] גילוי ערוה והלא דברים ק״ו ומה שבע מצות שנצטוו עליהן בני נח לא עשיתן לפני ואתם אומרים נירש את הארץ ורואה אני את דברי מדברי ר׳ עקיבה.

ז דרש ר״ע הרי הוא אומר (זכריה ח׳:י״ט) כה אמר ה׳ צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי וגו׳ צום הרביעי [זה י״ז בתמוז] שבו הובקעה העיר ולמה נקרא שמו רביעי שהוא רביעי לחדשים צום החמישי [זו] ט׳ באב יום שנשרף בו [בה״מ] ולמה נקרא שמו חמישי שהוא [חדש] חמישי צום השביעי זה שלשה בתשרי יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם [שהרגו ישמעאל בן נתניה ללמדך שקשה מיתתן של צדיקים לפני המקום כחורבן בה״מ] ולמה נקרא שמו שביעי שהוא [בחדש] שביעי צום העשירי זה עשרה בטבת [יום] שבו סמך מלך בבל את ידו על ירושלים שנאמר (יחזקאל כ״ד:א׳) ויהי דבר ה׳ אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי וגו׳ בן אדם כתב לך [וגו׳ ואני אומר] צום העשירי זה חמשה בטבת שבו באתה שמועה לבני גולה שנאמר (יחזקאל ל״ג:כ״א) ויהי בשתי עשרה שנה בעשירי בחמישי לחדש לגלותינו בא אלי הפליט [וגו׳ שמעו] ועשו יום שמועה כיום שרפה [והלא זה ראוי לכתב ראשונה למה נכתב באחרונה להסדיר חדשים כסדרן ורואה אני את דברי מדברי ר״ע שר״ע אומר על ראשון אחרון ועל אחרון ראשון ואני אומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון].

פרק ז

א שבועות העדות והדיינים [נאמרה] בכל לשון [ששומעים] ואמרו לו אמן הרי אלו חייבין שבועת הדיינין [באיזה צד] הרי מי שנתחייב שבועה לחבירו אומרין לו הוי יודע שכל העולם כלו נזדעזע [ביום שנאמר] (שמות כ׳:ז׳) לא תשא את שם ה׳ אלהיך [וגו׳ כל] עבירות שבתורה כתוב בהן ונקה [וזו כתוב בה] לא ינקה [כל] עבירות שבתורה נפרעין ממנו וזו ממנו [ומכל העולם ויהא עון העולם כולו תלוי בו שנאמר (הושע ד׳:ג׳) אלה וכחש וגו׳ על כן תאבל הארץ כל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וזו ממנו ומקרוביו] שנאמר (קהלת ה׳:ה׳) אל תתן את פיך לחטיא את בשרך ואין בשרו אלא קרובו

שנאמר (ישעיהו נח) ומבשרך אל תתעלם [כל] עבירות שבתורה תולין לו לשנים ושלשה דורות וזו לאלתר שנאמר (זכריה ה׳:ד׳) הוצאתיה נאם ה׳ צבאות הוצאתיה מיד ובאה אל בית הגנב זה [משביע לשקר ויודע שאין לו בידו] וגונב דעת הבריות ואל בית הנשבע בשמי לשקר כמשמעו [כל עבירות שבתורה בממונו זה בממונו ובגופו שנאמר] (שם) ולגר בתוך ביתו בא וראה דברים שאין האש [אוכלתן] שבועת שקר [מבלה] אותן.

ב אם אמר איני נשבע פוטרין אותו ואם אמר [נשבע אני] אומרים זה לזה (במדבר טז) סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה.

ג [משביעין] אותו בשבועה האמורה בתורה שנאמר (בראשית כ״ד:ג׳) ואשביעך בה׳ אלהי השמים ואלהי הארץ אומרין לו הוי יודע שלא על [תנאי שבלבך] אנו משביעין אותך אלא על [תנאי שבלבנו וכן] מצינו כשהשביע [משה] את [בני] ישראל [בערבות מואב] אמר להם [לא על תנאי שבלבבכם אני משביע אתכם אלא על תנאי שבלבבנו שנאמר] (דברים כ״ט:י״ד) ולא אתכם לבדכם וגו׳ כי את אשר ישנו פה [וגו׳] אין לי אלא אתכם מנין לדורות הבאים אחריכם ולגרים שנתוספו עליכם תלמוד לומר [ולא אתכם לבדכם אלא] (שם) ואת אשר איננו פה עמנו היום [אין] לי אלא מצות [שנצטוו ישראל על הר סיני מנין לרבות מקרא מגילה] ת״ל (אסתר ט׳:כ״ז) קימו וקבלו וגו׳ ולא יעבור.

ד ברכת הלל ושמע ותפלה נאמרין בכל לשון רבי אומר אומר אני שאין שמע נאמר אלא בלשון הקדש שנאמר (דברים ו׳:ו׳) והיו הדברים האלה וגו׳.

ה ברכת כהנים אלו בשעה שהכהנים אומרים על מעלות האולם הכל כשרין לעלות במעלות האולם בין תמימים בין בעלי מומין בין במשמר שלו בין במשמר שאינו שלו חוץ ממי שיש בו מום בפניו בידיו וברגליו [שלא ישא את כפיו מפני שהעם מסתכלין בו] וכשם שנשיאות כפים במקדש כך נשיאות כפים בגבולין.

ו מעשה בר׳ יוחנן בן ברוקה ור׳ אלעזר <בן> חסמא שבאו מיבנה ללוד והקבילו פני ר׳ יהושע מפקיעין אמר להם ר׳ יהושע מה חדוש היה בבית המדרש היום אמרו לו רבי תלמידך אנו ומימיך אנו שותין אמר להם אי אפשר [שלא יהא חדוש בבית המדרש] שבת של מי היתה אמרו לו של ר׳ אלעזר בן עזריה אמר להם [היכן] היתה הגדה אמרו לו (דברים לא) הקהל את העם האנשים והנשים והטף אמר להם מה דרש בה אמרו לו כך דרש בה אם אנשים באו ללמוד נשים באו לשמוע טפלין למה [הן באין] כדי ליתן שכר למביאיהן ועוד אחרת דרש (דברים כו) את ה׳ האמרת היום וה׳ האמירך היום אמר להם הקב״ה לישראל כשם שעשיתם אותי חטיבה אחת בעולם הזה אף אני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם הבא.

ז ועוד דרש (קוהלת י) דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים מה דרבן זה מכוין את הפרה להביא חיים לעולם אף דברי תורה [אינן אלא חיים לעולם] שנאמר (משלי ג׳:י״ח) עץ חיים היא אי מה דרבן זה מיטלטל יכול אף דברי תורה כן ת״ל [וכמסמרות נטועים או אינן חסירין ולא יתירין] ת״ל נטועים מה נטיעה פרה ורבה אף דברי תורה פרין ורבין בעלי אסופות אלו תלמידי חכמים שנכנסין ויושבין אסופות ואומרים על טמא טמא ועל טהור טהור על טמא במקומו ועל טהור במקומו שמא יאמר אדם בדעתו הואיל וב״ש מטמאין וב״ה מטהרין איש פלוני אוסר איש פלוני מתיר [למה] אני למד תורה מעתה [ת״ל דברים הדברים אלה הדברים כל הדברים נתנו מרועה אחד כלם אל אחד בראן פרנס אחד נתנן רבון כל המעשים ברוך הוא אמרן אף אתה עשה לבך חדרי חדרים והכניס בו דברי ב״ש ודברי ב״ה דברי המטמאין ודברי המטהרין] אמר להן אין דור יתום שר׳ אלעזר בן עזריה שרוי בתוכו.

ח בימה של עץ היו עושין לו בעזרה [ויושב] עליה ר׳ אליעזר בן יעקב אומר בהר הבית שנאמר (נחמיה ח׳:ג׳) ויקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים מן האור עד מחצית היום וגו׳ ויעמוד עזרא הסופר על מגדל עץ אשר עשו לו לדבר וגו׳ ויפתח עזרא הספר לעיני כל העם וגו׳ ויברך עזרא את ה׳ האלהים הגדול ויענו כל העם אמן אמן וגו׳ ואומר (דברי הימים ב כ״ג:י״ג) ותרא והנה המלך עומד על עמודו במבוא והשרים והחצוצרות. אותו היום כהנים [עומדים] בגדרים ובפרצות וחצוצרות של זהב בידיהם [תוקעין] ומריעין ותוקעין כל כהן שאין בידו חצוצרות אומרין דומה זה שאין כהן [הוא] שכר גדול היה לאנשי ירושלים שמשכירין חצוצרות בדינר זהב בו ביום ראה ר׳ טרפון חיגר עומד ומתריע בחצוצרות משם אמרו חיגר תוקע במקדש [משם ר׳ נתן אמרו נתחייבו ישראל כליה שחנפו] לאגריפס המלך.

ט קורא מתחלה (דברים א׳:א׳) אלה הדברים עד שמע והיה אם שמוע תשמעו עשר תעשר וכי תכלה לעשר רבי אומר לא היה צריך להתחיל מראש הספר אלא שמע והיה אם שמוע [תשמעו] עשר תעשר וכי תכלה לעשר ופרשת המלך עד שגומר את כולה ודרשיות נדרשות בה וגו׳ עד סוף (דברים כ׳:ד׳) כי ה׳ אלהיכם ההולך עמכם זה השם שנתון בארון שנאמר (במדבר ל״א:ו׳) וישלח אותם משה אלף למטה לצבא אותם ואת פינחס מגיד שפינחס משוח מלחמה וכלי הקדש זה הארון שנאמר (במדבר ד׳:כ׳) ולא יבאו לראות כבלע וגו׳ וי״א אלו בגדי כהונה שנאמר (שמות כ״ט:כ״ט) ובגדי הקדש וגו׳ ר׳ יהודה בן לקיש אומר שני ארונות היו אחד שיוצא עמהן למלחמה ואחד ששרוי עמהן במחנה זה שיוצא עמהן למלחמה היה בו ס״ת שנאמר

(במדבר י׳:ל״ג) וארון ברית ה׳ נוסע לפניהם וגו׳ וזה ששרוי [עמהן] במחנה זה שהיה בו שברי לוחות שנא׳ (במדבר י״ד:מ״ד) וארון ברית ה׳ ומשה לא משו מן המחנה.

י פעמים יוצא ומדבר עמהם א׳ בספר וא׳ במערכי המלחמה שבספר [מהו] אומר ילך וישמע דברי כהן במערכי מלחמה מה הוא אומר (דברים כ׳:ה׳) מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישוב לביתו נפל [ביתו] ובנאו ה״ז חוזר ר׳ יהודה אומר אם חדש בו דבר חוזר ואם לאו אין חוזר ר״א אומר אנשי שרון לא היו חוזרין לבתיהן מפני [שמחדשין] אותן פעם אחת בשבוע.

יא (דברים כ׳:ו׳) ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו ילך וישוב לביתו אחד הנוטע את הכרם ואחד חמשה אילני מאכל מחמשת המינין אפילו בחמש עיירות ה״ז חוזר ר׳ אליעזר בן יעקב אומר אין לי במשמע אלא כרם.

יב (דברים כ׳:ז׳) ומי האיש אשר ארש אשה אחד [מארס] ואחד [מייבם] אפילו שומרת יבם לחמשה אחין ואפי׳ חמשה אחין ששמעו שמת אחיהם במלחמה כולן חוזרין ובאין אין לי אלא בנה ביתו ולא חנכו נטע כרם ולא חללו ארס אשה ולא לקחה בנה בית וחנכו ולא שהה שנים עשר חדש נטע כרם וחללו ולא שהה שנים עשר חדש ארס אשה ולקחה ולא שהה שנים עשר חדש מנין שאין זזין ממקומן ת״ל (דברים כ״ד:ה׳) כי יקח איש אשה חדשה דבר זה בכלל היה ולמה יצא להקיש אליו מה זה מיוחד שארס אשה ולקחה ולא שהה י״ב חדש שאין [זזין ממקומן] אף כולן כן.

יג [כי] למדה תורה דרך ארץ [נתמנתה לאדם פרנס] יקח [לו] בית חזר [נתמנתה] לו יקח לו שדה חזר [נתמנתה] יקח לו אשה שנאמר (דברים כ׳:ז׳) מי האיש אשר בנה ומי האיש אשר נטע ומי האיש אשר ארש [אשה] וכן שלמה אמר בחכמתו (משלי כ״ד:כ״ז) הכן בחוץ מלאכתך וגו׳ הכן בחוץ מלאכתך זה בית ועתדה בשדה זה שדה אחר ובנית ביתך זו אשה. ד״א הכן בחוץ מלאכתך זו מקרא ועתדה בשדה לך [אלו] משנה אחר ובנית ביתך זה מדרש. ד״א הכן בחוץ מלאכתך [זה משנה] ועתדה בשדה לך זה מדרש אחר ובנית ביתך אלו הלכות. ד״א הכן בחוץ מלאכתך זה מדרש ועתדה בשדה לך אלו הלכות אחר ובנית ביתך אלו אגדות. ד״א הכן בחוץ מלאכתך אלו הלכות ועתדה בשדה לך אלו אגדות אחר ובנית ביתך זו תלמוד ר׳ אליעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי אומר הכן בחוץ מלאכתך [זה תלמוד] ועתדה בשדה לך [זה מעשה הטוב] אחר ובנית ביתך בא דרוש [וטול שכר].

יד (דברים כ׳:ח׳) ויספו השוטרים וגו׳ הירא ורך הלבב [שמתירא מן העבירה] שבידו שנאמר (תהילים מ״ט:ו׳) למה אירא בימי רע דברי ר׳ יוסי הגלילי ר״ע אומר מי האיש הירא [ודאי] מה ת״ל שוב ורך הלבב שאפי׳ גבור שבגבורים וחזק שבחזקים והיה רחמן היה חוזר שנאמר (דברים כ׳:ח׳) ולא ימס את לבב אחיו כלבבו ר׳ שמעון אומר כל השומע דברי כהן במערכות [המלחמה] ואינו חוזר לסוף שהוא נופל בחרב ומפיל את ישראל בחרב ומגלה אותם מארצם ובאין אחרים ויושבין בארצם שנא׳ (שם) ואיש אחר יקחנה יכול דודו ובן דודו נאמר כאן אחר ונאמר להלן אחר מה אחר האמור להלן עובד כוכבים אף [אחר האמור] כאן עובד כוכבים שמע שמת אחיו במלחמה עד שלא נתן במשא חוזר משנתן במשא אין חוזר.

טו יש יוצאין וחוזרין יוצאין ואין חוזרין ויש שאין יוצאין כל עיקר כל אלו שאמרו יוצאין וחוזרין נותנין [פסי] העיר ומספקין מים ומזון למלחמה ומתקנים את הדרכים ושאר כולן אין חוזרין כל אלו שאמרו אין יוצאין כל עיקר הבונה בית וחנכו ולא שהה שנים עשר חדש נטע כרם וחללו ולא שהה שנים עשר חדש ארס אשה ולקחה ולא שהה שנים עשר חדש הללו אין נותנין פסי העיר ואין מספקין מים ומזון למלחמה ואין מתקנים את הדרכים ר׳ יהודה היה קורא למלחמת הרשות מלחמת מצוה אבל מלחמת חובה הכל יוצא אפי׳ חתן מחדרו וכלה מחופתה.

פרק ח

א ברכות וקללות אלו שאמרו ישראל בשעה שעברו [ישראל] את הירדן שנאמר (דברים כז) והיה ביום אשר תעברו את הירדן כיצד עברו ישראל את הירדן בכל יום [היה] ארון נוסע אחר שני דגלים והיה נוסע תחלה שנאמר (יהושע ג׳:י״א) הנה ארון הברית אדון [וגו׳] בכל יום [היו] לוים נושאין את הארון והיום נשאוהו כהנים שנאמר (שם) והיה כנוח כפות רגלי הכהנים וגו׳ ר׳ יוסי אומר בשלשה מקומות [נשאו כהנים] את הארון [אחת] כשעברו [ישראל] את הירדן ואחת כשסבבו את יריחו ואחת כשהחזירוהו למקומו.

ב וכיון שהוטבלו מקצת רגלי הכהנים [בירדן עמדו מי הירדן] שנאמר (יהושע ג) ויעמדו המים וגו׳ [צרתן] שנים עשר מיל על שנים עשר מיל [היה גובהן של מים] דברי רבי יהודה אמר ר׳ אלעזר בר״ש וכי איזה קל אדם או מים הוי אומר מים קלין יותר מבני אדם מלמד שהיו מגדשין ועולין למעלה כיפין על גבי כיפין כשלש מאות מיל עד שראו אותם כל מלכי האומות שנאמר (יהושע ה׳:א׳) ויהי כשמוע כל מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ימה [וגו׳] וכן רחב [אומרת] לשלוחי יהושע (יהושע ב׳:י׳) כי שמענו את אשר הוביש ה׳ את מי ים סוף מפניכם וגו׳ ונשמע וימס לבבנו [וגו׳].

ג עודם [בעברם] הירדן אמר להם יהושע על מנת כן אתם נכנסין לארץ שתורישו את יושביה שנאמר (במדבר לג) והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם [ואבדתם] וגו׳ [ואם לא תורישו והיה כאשר דמיתי לעשות להם אעשה לכם] ואם אין אתם מקבלין באין מים ושוטפין אתכם. עודם בירדן אמר להם יהושע (יהושע ד׳:ה׳) הרימו לכם איש אבן אחת על שכמו למספר שבטי בני ישראל (שם) והנחתם אותם [וגו׳] תחת מצב רגלי הכהנים סימן לבנים שעברו [אבותם בירדן] עודם בירדן אמר להם יהושע (שם) שאו לכם מזה מתוך הירדן ממצב רגלי הכהנים [וגו׳] ר׳ יהודה אומר [ר׳ חלפתא ואלעזר] בן מתיא וחנניא בן [חכינאי] עמדו על אותן אבנים ושיערו כל אחת ואחת משאו ארבעים סאה מכאן אתה מחשב כמה היה באשכול וכיון שעלה האחרון שבישראל מן הירדן חזרו מי הירדן למקומן שנאמר (שם) וישובו מי הירדן למקומם וילכו כתמול שלשום על כל גדותיו [נמצא] ישראל לצד אחד וארון ונושאיו לצד אחר נשא ארון את נושאיו והעבירן בירדן.

ד נמצאת אומר שלשה מיני אבנים הן אחד [שהעמיד] משה על שפת הירדן בערבות מואב [ואחד] שנתן תחת מצב רגלי הכהנים [ואחד שהעבירו עמהן].

ה ר׳ יהודה אומר על אבני [המזבח כתבום אמרו לו] האיך למדו [אותם] עובדי כוכבים את התורה אמר [להם] מלמד שנתן [המקום] בלב כל אומה ומלכות והשיאו את הכתב מגבי האבנים בשבעים לשון באותה שעה נתחתם גזר דינן של עובדי כוכבים לבאר שחת ר״ש אומר על הסיד כתבו כיצד כידוהו וסידוהו בסיד וכתבו עליו את כל דברי התורה בע׳ לשון וכתבו [מלמטה] (דברים כ) למען אשר לא ילמדו אתכם וגו׳ אם אתם חוזרין בכם אנו מקבלין אתכם.

ו בא וראה כמה נסים נעשו לישראל באותו היום עברו [מי] הירדן ובאו [אל הר גריזים ואל הר עיבל שבשומרון שבצד שכם שאצל אלוני מורה שנאמר (דברים יא) הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש יותר מששים מיל ולא עמד איש בפניהם וכל שעמד] בפניהם מיד נתרז שנא׳ (שמות כג) את אימתי אשלח לפניך [וגו׳] ואומר (שמות טו) תפול עליהם אימתה ופחד וגו׳ עד יעבור עמך ה׳ זו ביאה ראשונה עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שניה אמור מעתה ראוין היו ישראל ליעשות להם [נסים] כדרך שנעשה על הים אלא [שחטאו] ואח״כ הביאו [את האבנים] ובנו את המזבח והעלו עליו עולות ושלמים וישבו ואכלו ושתו [ונטלו אבנים] ובאו ולנו במקומן שנאמר (יהושע ד׳:ג׳) והעברתם אותם עמכם והנחתם אותם במלון יכול [בכל מלון] ת״ל (שם) במלון אשר תלינו בו הלילה [ונאמר] (שם) ואת שתים עשרה האבנים האלה [וגו׳] הא למדת שבגלגל העמידום.

ז כיצד אמרו ישראל ברכות וקללות ששה שבטים עלו לראש הר גריזים וששה שבטים עלו לראש הר עיבל [כהנים ולוים וארון] עומדים למטה באמצע הכהנים מקיפין את הארון והלוים את הכהנים [וישראל מכן וכן] שנאמר (יהושע ח׳:ל״ג) וכל ישראל וזקניו מה ת״ל חציו אל מול הר גריזים והחציו אל מול הר עיבל מלמד ששלוחי הר גריזים מרובין משלוחי הר עיבל מפני שמקצת שבטו של לוי למטה ר״א בן יעקב אומר [אי אתה יכול] לומר לוי למטה שכבר נאמר [לוי] למעלה [ואי אתה יכול] לומר לוי למעלה שכבר נאמר [לוי] למטה אמור מעתה זקני כהונה ולויה למטה ושאר למעלה רבי אומר הראוין לשרת עומדין למטה [ושאין ראוין לשרת עומדין למעלה] הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה תועבת ה׳ מעשה ידי חרש והיו אלו ואלו עונין ואומרין אמן הפכו פניהם [כלפי] הר עיבל ופתחו בקללה (דברים כז) ארור האיש אשר יעשה וגו׳ והיו אלו ואלו עונין אמן הפכו פניהם כלפי הר גריזים פתחו בברכות ברוך אשר יקים את דברי התורה כלפי הר עיבל פתחו [בקללות] (שם) ארור האיש אשר לא יקים [וגו׳] ארור בכלל ארור בפרט וללמד ולשמור ולעשות [ארבע על ארבע הרי ח׳ על ח׳ הרי שש עשרה על שש עשרה] ושלש [כריתות] עם כל אחת ואחת הרי ארבעים ושמונה [כריתות] וכן בערבות מואב ר׳ שמעון מוציא של הר גריזים [ושל הר עיבל ומביא] של אהל מועד ואין לך כל דבר [ודבר שלא נכרתו עליו בארבעים ושמונה כריתות ר״ש בן יהודה איש כפר עכו אמר משם ר״ש אין לך כל דבר ודבר בתורה שלא נכרתו עליו חמש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים כריתות כיוצאי מצרים] א״ר [אם] לדברי ר״ש בן יהודה איש כפר עכו שאמר [משם ר״ש אין כל דבר ודבר בתורה שלא נכרתו עליו שלש עשרה כריתות ויש עם כל אחת ואחת מהן שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים].

פרק ט

א נמצא בעבר הירדן היו עורפין שנאמר (דברים כ״א:א׳) כי ימצא חלל וגו׳ לרבות עבר הירדן ר׳ אליעזר אומר בכולן אם [הוא] חלל היו עורפין אמר [לו] ר׳ יוסי בר׳ יהודה [אינו אלא חנוק ומושלך בשדה שמא עורפין היו] לכך נאמר חלל א״כ למה נאמר נופל אלא שאפילו הרוג ותלוי באילן לא היו עורפין [נמצא בעליל העיר לא היו עורפין שמצות עיסוק במדידה].

ב כיצד עושין [לו] שלוחי ב״ד יוצאין ונוטלין סימנים וחופרין וקוברין אותו ומציינין [את] מקומו עד שיבואו לב״ד שבלשכת הגזית [וימודו].

ג נמצא סמוך לספר בעיר שיש בה עובדי כוכבים או בעיר שאין בה ב״ד אם היה עיר עובדי כוכבים בינתים או סמוכה לירושלים לא היו מודדין אלא [מניחין] אותה ומודדין חוצה [לה].

ד מקום גיתה ותפיסתה [הרי זו] אסורה כמה היא תפיסתה ארבעים רבי אומר חמשים אמה.

ה הזקנים אומרים (דברים כ״א:ז׳) ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו כהנים אומרים (שם) כפר לעמך ישראל אשר פדיתה ה׳ וגו׳ ורוח הקדש אומרת (שם) ונכפר להם הדם ג׳ דברים מי שאמר זה לא אמר זה כיוצא בדבר אתה אומר (במדבר י״ג:כ״ז) באנו אל הארץ אשר שלחתנו אמר יהושע כלב אמר (שם) עלה נעלה וירשנו אותה מרגלים אמרו (שם) אפס כי עז העם היושב בארץ ג׳ דברים זה בצד זה מי שאמר זה לא אמר זה כיוצא בדבר אתה אומר (בראשית ל״ח:כ״ה) [ותאמר] הכר נא למי החותמת וגו׳ אמרה תמר (שם) צדקה ממני אמר יהודה ורוח הקדש אומרת (שם) ולא יסף עוד לדעתה ג׳ זה בצד זה מי שאמר זה לא אמר זה [ומי שאמר זה לא אמר זה] כיוצא בדבר אתה אומר (שמואל א ד׳:ח׳) אוי לנו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה אמרו כשירין שבהן רשעים שבהן אמרו (שם) אלה הם האלהים המכים [וגו׳] [לישנא אחרת] עשר מכות היו לו ושלמו [שלמו] עשר מכותיו [במדבר] גבורים שבהן אמרו (שם) התחזקו והיו לאנשים [פלשתים] ג׳ דברים זה בצד זה כיוצא בדבר אתה אומר (שופטים ה׳:כ״ט) בעד החלון נשקפה [וגו׳] אמרה אמו של סיסרא (שם) חכמות שרותיה [וגו׳] הלא ימצאו יחלקו [וגו׳] כן יאבדו כל אויבך [וגו׳] אמרה רוח הקדש שלשה דברים זה בצד זה [וגו׳] כיוצא בדבר אתה אומר (ירמיהו כ״ו:י״ח) מיכה המורשתי היה נביא בימי חזקיה מלך יהודה ומה היה מתנבא (שם) ויאמר אל כל עם יהודה לאמר כה אמר ה׳ צבאות ציון שדה תחרש וירושלים עיים תהיה והר הבית לבמות יער ההמת המיתוהו חזקיה מלך יהודה וכל יהודה הלא ירא את ה׳ ויחל את פני ה׳ וינחם ה׳ על הרעה אשר דבר עליהם ואנחנו עושים רעה גדולה על נפשותינו אומרים כשרים שבהם רשעים שבהן אמרו (שם) וגם איש היה מתנבא בשם ה׳ אוריה בן שמעיהו מקרית היערים ויתנבא על הארץ הזאת ועל העיר הזאת ככל דברי ירמיהו [וישמע המלך יהויקים וכל גבוריו וכל העם את דבריו ויבקש המלך המיתו] וישמע אוריהו וירא ויברח ויבא מצרים וישלח המלך יהויקים אנשים מצרים [אל נתן בן עכבור ואנשים אתו אל מצרים ויוציאו את אוריהו ממצרים] ויביאוהו אל המלך יהויקים ויכהו בחרב [וישלך את נבלתו אל קברי בני העם] אמרו כשם שאוריהו נתנבא ונהרג כך ירמיהו חייב ליהרג שנאמר (שם) אך יד אחיקם בן שפן היתה את ירמיהו לבלתי תת אותו ביד העם להמיתו כל פרשה זו ערובי דברים מי שאמר זה לא אמר זה כיוצא בדבר אתה אומר (נחום א׳:א׳-ב׳) משא נינוה ספר חזון נחום האלקושי אל קנא ונוקם ה׳ [נוקם] וגו׳ ה׳ ארך אפים וגדל כח וגו׳ נוער בים וגו׳ כל פרשה זו ערובי דברים מי שאמר זה לא אמר זה כיוצא בדבר אתה אומר (תהילים נ״ח:א׳-ב׳) למנצח אל תשחת לדוד מכתם האומנם אלם צדק וגו׳ [אף בלב עולות וגו׳] זורו רשעים מרחם וגו׳ כל הפרשה זו ערובי דברים מי שאמר זה לא אמר זה כיוצא בדבר אתה אומר (שיר השירים ח׳:ו׳) תחת התפוח עוררתיך אמרה רוח הקדש (שם) שימני כחותם על לבך וגו׳ אמרה כנסת ישראל (שם) כי עזה כמות אהבה אמרו עובדי כוכבים <ג׳ דברים זה בצד זה [וכו׳]>.

פרק י

א בזמן [שהצדיקים] באין לעולם טובה באה לעולם ופורעניות מסתלקת מן העולם וכשנפטרים מן העולם פורעניות באה לעולם וטובה מסתלקת מן העולם בזמן שהרשעים באין לעולם פורעניות באה לעולם וטובה מסתלקת מן העולם [כשמסתלקין] מן העולם טובה באה לעולם [ופורענות] מסתלקת מן העולם ומנין שכשהצדיקים באין לעולם טובה באה לעולם [ופורענות] מסתלקת מן העולם שנאמר (בראשית ה) ויקרא את שמו נח לאמר זה ינחמנו ממעשינו וגו׳ ומנין [שכשנפטרין] מן העולם פורענות באה לעולם וטובה מסתלקת מן העולם שנאמר (ישעיהו נז) הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואומר (שם) יבא שלום ינוחו על [וגו׳] הולך שלום אל הקבר ואומר (שם) ואתם קרבו הנה בני עוננה זרע מנאף וגו׳ ומנין [שכשהרשעים] באין לעולם [פורענות] באה לעולם וטובה מסתלקת מן העולם שנאמר (משלי יא) בבא רשע בא גם בוז וגו׳ ומנין שכשמסתלקים מן העולם טובה באה לעולם [ופורענות] מסתלקת מן העולם שנאמר (שם) ובאבוד רשעים רנה ואומר (דברים יג) למען ישוב ה׳ מחרון אפו וגו׳ כל זמן שהרשעים בעולם חרון אף [בעולם] אבדו מן העולם נסתלק חרון אף מן העולם ולא שהצדיקים תולין לעולם בחייהן בלבד אלא אף [במותם] שנאמר (בראשית ז) ויהי לשבעת הימים ומי המבול וגו׳ ומה טיבן של שבעת הימים הללו אלו שבעת ימי אבלו של מתושלח הצדיק [שעיכב את הפורענות] מלבא לעולם לכך נאמר ויהי לשבעת הימים [ד״א מה טיבן של שבעת הימים הללו מלמד שנתן להם המקום ז׳ ימים לאחר גזירה שמא יעשו תשובה ולא עשו לכך נאמר ויהי לשבעת הימים ד״א ויהי לשבעת הימים מה טיבן של שבעת הימים הללו מלמד ששינה להם המקום סידורו של עולם והיתה חמה יוצאת במערב ושוקעת <במערב> [במזרח] לכך נאמר ויהי לשבעת הימים] ד״א מה טיבן של שבעת הימים הללו מלמד שנתן להם המקום שבעת ימים מאכל ומשתה וישבו ואכלו ושתו והראם מעין העולם כל כך למה כדי [שיראו ויכירו] וידעו מה אבדו.

ב כל זמן שהיה אברהם קיים היה שובע שנאמר (בראשית כ״ד:א׳-ב׳) וה׳ ברך את אברהם בכל משמת אברהם (שם) ויהי רעב בארץ בא יצחק היה שובע שנאמר (בראשית כ״ו:י״ב) ויזרע יצחק וגו׳ כל זמן [שהיה אברהם] קיים היה [בארות] נובעות מים משמת אברהם מה הוא אומר (שם) וכל הבארות אשר חפרו וגו׳ אמרו הואיל ואין נובעות מים אינם אלא תקלה לנו מפני [גייסות] עמדו וסתמו בא יצחק [והיו בארות] נובעות מים שנאמר (שם) וישב יצחק ויחפור את בארות המים [וגו׳] ויחפרו עבדי וגו׳.

ג כל זמן שהיה יצחק קיים היתה ברכה לזרע שנאמר (בראשית כ״ו:י״ב) ויזרע יצחק בארץ ההיא וגו׳ עד שלא ירד יעקב לארם נהרים לא נתברך ביתו של לבן הארמי שנאמר (בראשית ל׳:ל׳) כי מעט אשר היה לך לפני <ויפרוץ לרוב ויברך ה׳ אותך לרגלי> ואומר (שם) נחשתי ויברכני ה׳ [וגו׳] עד שלא ירד יוסף למצרים לא נתברך ביתו של פוטיפר משירד מהו אומר (בראשית ל״ט:ה׳) ויברך ה׳ את בית המצרי בגלל יוסף עד שלא ירד יעקב למצרים היה רעב שנא׳ (בראשית מ״ה:ו׳) כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ וגו׳ משירד מהו אומר (בראשית מ״ו:ח׳) הא לכם זרע וזרעתם את האדמה א״ר יוסי כיון שמת יעקב אבינו חזר הרעב ליושנו שנא׳ (בראשית נ׳:כ״א) ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם [ואת טפכם וגו׳] נאמר כאן כלכול ונאמר להלן כלכול מה כלכול האמור להלן רעב אף כלכול האמור כאן רעב כל זמן [שהיה יוסף ושבטים] היו ישראל מתנהגין בגדולה וכבוד שנא׳ (שמות א׳:ז׳) ובני ישראל פרו וישרצו וגו׳ משמת מהו אומר וימת יוסף וגו׳ ויקם מלך חדש וגו׳ ויאמר אל עמו וגו׳ הבה נתחכמה לו וגו׳.

פרק יא

א כל זמן שהיתה מרים קיימת היתה באר מספקת את ישראל משמתה מרים [מה] אומר (במדבר כ׳:ב׳) ותמת שם מרים וגו׳ ולא היה מים לעדה שנסתלקה הבאר כל זמן שהיה אהרן קיים עמוד [ענן] מנהיג את ישראל משמת אהרן מהו אומר (במדבר כ״א:א׳) וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב וגו׳ נעשו ידים לאותו רשע ובא ונלחם את ישראל [אמר] איה הלך התייר [שלהם] המכביש [להם] את הארץ.

ב כל זמן שהיה משה קיים [היה] מן יורד להם לישראל משמת משה מהו אומר (יהושע ה׳:י״ב) וישבות המן ממחרת ולא שהמן היה תולה להם בחייו אלא אף במיתתו שמן המן שלקטו ביום שמת משה אכלו הימנו משבעה באדר ועד ששה עשר בניסן שלשים וט׳ ימים עד שהקריבו את העומר בגלגל שנא׳ (שמות ט״ז:ל״ה) ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד בואם אל ארץ נושבת שאין ת״ל עד בואם [מה] ת״ל עד בואם [אל קצה ארץ כנען] אלא מלמד שמן המן שלקטו ביום שמת בו משה אכלו הימנו משבעה באדר ועד ששה עשר בניסן שלשים וט׳ יום עד שהקריבו [עומר] בגלגל לא פסק המן [ולא] רצו לאכול מתבואת ארץ כנען ר׳ אליעזר בן עזריה אומר משלו משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שאמר לעבדו מזוג לי בחמין אמר לו אין כאן חמין אמר לו אם לאו מזוג לי [בצונן] להודיעך כמה [היה] יפה [להם] לישראל שאילו ירד מן לישראל לא אכלו מתבואת ארץ כנען. שנה שיצאו בה ישראל ממצרים בט״ז באייר ירד מן לישראל ובשבעה באדר פסק מלירד אותו היום מת משה ובט״ז בניסן כלה מה שבידן שנאמר (שם) ויאכלו מתבואת ארץ כנען בשנה ההיא ד״א מה ת״ל (שם) ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה והלא חסרין ל׳ יום אלא שאכלו עוגות מצות שהוציאו בידן ממצרים שהיה יפות להם כמן.

ג ומנין שבשבעה באדר נולד משה שנאמר (דברים ל״א:ב׳) ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום שאין ת״ל היום ומה ת״ל היום מלמד שהיום מלאו שנותיו ד״א מה ת״ל היום מלמד שהן מאה ועשרים שנה מכוונות מיום ליום ד״א מה ת״ל היום מלמד שהקב״ה משלים שנותן של צדיקים ברצון ובשמחה שנאמר (שמות כ״ג:כ״ו) את מספר ימיך אמלא ומנין שבשבעה באדר מת משה שנאמר (דברים ל״ד:ח׳) ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב שלשים יום וגו׳ (יהושע א׳:א׳) ויהי אחרי מות משה עבד ה׳ [וגו׳] ועתה קום עבור וגו׳ ויצו יהושע את שוטרי העם לאמר עברו בקרב המחנה וגו׳ ואומר (יהושע ד׳:י״ט) והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון וגו׳ צא [ממנו] שלשים ושלשה למפרע ואתה מוצא שבז׳ באדר מת משה.

ד ר׳ יוסי בר׳ יהודה אומר כיון שיצאו ישראל ממצרים נתמנו להן ג׳ פרנסים טובים [אלו] הן משה ואהרן ומרים בזכותן נתנו להם שלש מתנות באר ועמוד ענן ומן באר בזכות מרים עמוד [ענן] בזכות אהרן מן בזכות משה מתה מרים בטלה הבאר וחזרה בזכות משה ואהרן מת אהרן בטל עמוד הענן וחזרו שניהם בזכות משה מת משה בטלו שלשתן ולא חזרו שנאמר (זכריה י״א:ח׳) ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד וגו׳ והצרעה לא עברה את הירדן אלא עמדה על שפת הירדן וזרקה בהן מרה.

ה כל זמן שהיו יהושע והזקנים קיימים [לא עמד] שיקרא [בבני] ישראל ולא הזיקו עובדי כוכבים את ישראל שנאמר (שופטים ב׳:ז׳) ויעבדו העם את ה׳ כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע משמת יהושע והזקנים מהו אומר (שופטים ג׳:ח׳) ויעבדו [בני ישראל] את כושן רשעתים שמונה שנים למה נקרא שמו רשעתים שעשה שתי רשעות אחת שנשתעבד בהם בישראל ואחת שעבר על השבועה.

ו כל זמן שהיה שמואל קיים היו פלשתים נופלים ביד ישראל שנאמר (שמואל א ז׳:י״ג) ותהי יד ה׳ בפלשתים כל ימי שמואל משמת שמואל מהו אומר (שמות כה) וימת שמואל (שמות כח) <ויאספו> [ויקבצו] פלשתים את מחניהם לצבא להלחם עם ישראל כתוב אחד אומר ושמואל מת וגו׳ וכתיב וימת שמואל וגו׳ אלא שמואל מת זו מיתה [ודאי] וימת שמואל לענינו של שאול ר״א אומר הרי הוא אומר (שם) ויאמר לה מה תארו ותאמר איש [זקן] עולה שלא תעלה על דעתך שלא מת שמואל אלא מת הוא ואומר (שמות כח) ויספדו לו כל ישראל ויקברוהו ברמה בעירו וכי אין אנו יודעין שהרמה עירו אלא מלמד שספדו לו כל ישראל [כדרך שספדוהו] ברמה.

ז כיוצא בדבר אתה אומר (שמואל א י׳:ב׳) בלכתך היום מעמדי וגו׳ בצלצח [היכא] מצינו שנקברה רחל בגבול בנימין בצלצח והלא לא נקברה אלא בבית לחם [חלקו] של יהודה שנאמר (בראשית ל״ה:י״ט) ותמת רחל ותקבר בדרך אפרת ואין אפרת אלא חלקו של יהודה שנאמר (מיכה ה׳:א׳) ואתה בית לחם אפרתה צעיר להיות באלפי יהודה אלא אמר לו עכשיו שאני מדבר עמך הנם על קברות רחל אתה הולך והן באין ומוצא אתה אותן בגבול בנימן בצלצח כיוצא בדבר אתה אומר (שמואל א כ״ב:ו׳) ושאול יושב בגבעה תחת האשל ברמה וחניתו בידו אם בגבעה אין ברמה ואם ברמה אין בגבעה אלא מי מעמיד רגלי של שאול בגבעה בית דינו של שמואל הרמתי כיוצא בדבר אתה אומר (תהילים קכ״ב:ב׳) עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים אפשר לומר כן אלא מי מעמיד רגלינו במלחמה בתי דינין של דוד שיושבים בשערי ירושלים כיוצא בדבר אתה אומר (זכריה י״ד:י׳) יסוב כל הארץ כערבה מגבע לרמון נגב ירושלים והלא נגב ירושלים מישור היה וגבע ורמון מקום טרשין [וקפקסין] אלא מה גבע ורמון עתידות להיות מישור נגד ירושלים כך כל ארצות עתידות להיות מישור נגד ירושלים.

ח כיוצא בדבר אתה אומר (שמואל ב כ״א:ח׳) ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל [וגו׳] המחולתי היכן מצינו שנתנה מיכל לעדריאל המחולתי והלא לא נתנה אלא לפלטי בן ליש אשר מגלים שנאמר (שמואל א כ״ה:מ״ד) ושאול נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש אלא מקיש נשואי מיכל לנשואי מרב מה נשואי מרב בעבירה אף נשואי מיכל [לפלטי בן ליש] בעבירה [היה].

ט שאלו תלמידיו את ר׳ יוסי האיך נשא דוד אחות אשתו אמר להן לאחר מיתת מרב נשאה ר׳ יהושע בן קרחה אומר שלא היו קדושיו קדושין גמורים שנאמר (שמואל ב ג׳:י״ד) תנה את אשתי את מיכל אשר ארשתי לי וגו׳ כשם שלא היו קדושיו קדושין גמורים כך לא היו נשואיו נשואין גמורים כתוב אחד אומר (שמואל ב כ״א:ח׳) ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל [וגו׳] המחולתי וכתוב אחד אומר (שמואל ב ו׳:כ״ג) ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה כיצד [יתקיימו] שני כתובין הללו אמור מעתה בנים של מרב היו ילדה מרב [וגדלה מיכל אותן ונקרא] על שמה שנאמר (רות ד׳:י״ז) ותקראנה לו השכנות שם לאמר יולד בן לנעמי ואומר (במדבר ג׳:א׳) ואלה תולדות אהרן ומשה וגו׳.

פרק יב

א (דברי הימים ב ט״ז:א׳) בשנת שלשים ושש למלכות אסא עלה בעשא מלך ישראל על יהודה ויבן את הרמה [וגו׳] אי אפשר לומר כן והלא אסא קבר את בעשא בשנת עשרים ושש למלכותו מה ת״ל בשנת שלשים ושש נגד ל״ו שנה שנתחתן שלמה במלך מצרים ונגד שלשים ושש שנה שנגזרה גזירה על מלכות בית דוד שתתחלק ובאחרונה עתידה שתחזור להם וכנגד ל״ו שנה שנגזרה גזירה על מלכי ארם שיהיו שוטנין על ישראל ובאחרונה עתידין ליפול ביד בני דוד לכך נאמר בשנת ל״ו שנה למלכות אסא.

ב (מלכים ב א׳:י״ז) וימת כדבר ה׳ אשר דבר אליהו וימלוך יהורם תחתיו בשנת שתים ליהורם בן יהושפט מלך יהודה אפשר לומר כן והלא יהושפט מלך אחריו ה׳ שנים אלא כיון שהלך יהושפט מלך יהודה עם אחאב מלך ישראל לרמות גלעד נגזרה גזירה על יהושפט ליהרג שנאמר (מלכים א כ״ב:ל״ב) ויהי כראות שרי הרכב את יהושפט וגו׳ ראוי ליהרג באותה שעה אלא מלמד שבשכר זעקה שזעק תלה לו הכתוב שבע שנים והיה [מונין] לבנו.

ג (דברי הימים ב כ״א:ה׳) בן שלשים ושתים שנה יהורם במלכו ושמונה שנה מלך בירושלים ובאחזיהו בנו מהו אומר (דברי הימים ב כ״ב:ב׳) בן ארבעים ושתים שנה אחזיהו במלכו ושנה אחת מלך בירושלים ובמקום אחר הוא אומר (מלכים ב ח׳:כ״ו) בן עשרים ושתים שנה אחזיהו במלכו אמר ר׳ יוסי וכי האיך אפשר לבן שיהא גדול מאביו כ׳ שנים אלא כיון שהשיא אסא מלך יהודה את בתו של עמרי מלך ישראל ליהושפט בנו לאשה נגזרה על מלכות דוד שתכלה עם בית אחאב שנאמר (דברי הימים ב כ״ב:ז׳) ומאלהים היתה תבוסת אחזיהו וגו׳ ונפלו שניהם בו ביום זה עם זה.

ד כיוצא בו (דברי הימים א ה׳:י״ז) כולם נתיחסו בימי יותם מלך יהודה ובימי ירבעם בן יואש מלך ישראל אפשר לומר כן והלא עזיה קבר את ירבעם ועוד שלשה מלכים אחריו אלא כל אותן עשרים וחמש שנה שהיה עזיה המלך מצורע (דברי הימים ב כ״ו:כ״א) יותם בנו על בית המלך שופט את עם הארץ.

ה עד שלא נגנז אליהו היתה רוח הקדש מרובה בישראל שנאמר (מלכים ב ב׳:ב׳) ויאמר אליהו אל אלישע שב נא פה כי ה׳ שלחני [עד] בית אל מהו אומר (שם) ויצאו בני הנביאים אשר בית אל אל אלישע וגו׳ מהו אומר (שם) ויגשו בני הנביאים אשר ביריחו וגו׳ כי ה׳ שלחני הירדנה [וגו׳] מהו אומר (שם) וחמשים איש מבני הנביאים הלכו ויעמדו מנגד מרחוק <וחנו עמו> [ושניהם עמדו] על הירדן יכול מפני שהן מועטין ת״ל וחמשים איש [וגו׳] יכול מפני שהן קטנים ת״ל ויאמרו אליו הידעת כי היום ה׳ לוקח את אדוניך אדונינו לא אמרו אלא אדוניך מלמד שכלם חביריו של אליהו היו והיו שקולין כנגד אליהו ומנין שנסתלקה [מהן] רוח הקדש שנא׳ (שם) ויאמרו אליו הנה נא יש את עבדיך <חמשה> [חמשים] אנשים בני חיל וגו׳ אפשר [לבני אדם] אמש אומרים הידעת כי היום ה׳ לוקח את אדוניך ועכשיו אומרים ילכו [נא] ויבקשו את אדוניך אלא מלמד שנסתלקה [מהן] רוה״ק (שם) ויפצרו בו עד בוש ויאמר שלחו מה ת״ל עד בוש מלמד שהיה בוש מהם ד״א [עד בוש] מה ת״ל עד בוש כלומר שנתבייש מהם כדי שלא יאמרו [אינו] רוצה להקביל פני רבו כל זמן שהיה אלישע קיים לא היו גדודי ארם באין בגבול ישראל שנאמר (מלכים ב ו׳:כ״ג) ולא יספו גדודי ארם לבא בארץ ישראל משמת אלישע [מהו אומר (מלכים ב י״ג:כ׳) וימת אלישע] ויקברוהו וגדודי [מואב יבואו] בארץ ישראל.

פרק יג

א משנבנה בית ראשון נגנז אוהל מועד ונגנז עמו [קרסיו] קרשיו ובריחיו ועמודיו ואדניו [ואעפ״כ] שלא היו משתמשין אלא בשלחן שעשה משה ומנורה שעשה משה לא היתה צריכה שמן המשחה שקדושה הראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא.

ב משנגנז [ארון] נגנז עמו צנצנת המן וצלוחית של שמן המשחה ומקלו של אהרן שקדיה פרחיה וארגז שהשיבו פלשתים דורון לאלהי ישראל כלם היו בבית [קדש הקדשים ומשנגנז ארון נגנז עמו דבריה ומי גנזו] יאשיה המלך [גנזו] מה ראה כיון שראה שכתוב בתורה (דברים כ״ח:ל״ו) יולך ה׳ אותך ואת מלכך וגו׳ פקד ללוים וגנזוהו שנאמר (דברי הימים ב ל״ה:ג׳) ויאמר ללוים המבינים לכל ישראל [הקדשים לה׳] תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה מלך ישראל אין לכם משא בכתף אמר להם גנזו אותו שלא יעלה לבבל כשאר כל הכלים [שתחזירהו למקומן] שנאמר (שם) עתה עבדו את ה׳ אלהיכם ואת עמו ישראל מיד גנזו ר״א אומר ארון גלה לבבל שנאמר (שם) לא יותר דבר אמר ה׳ ואין [דבר] אלא דברות שבו רש״א הרי הוא אומר (דברי הימים ב ל״ו:י׳) לתשובת השנה שלח המלך נבוכדנצר ויביאהו בבלה עם כלי חמדת בית ה׳ זהו ארון ר׳ יהודה בן לקיש אומר ארון במקומו נגנז שנאמר (מלכים א ה) ויאריכו הבדים ויראו וגו׳ ויהיו שם עד היום הזה.

ג משחרב בית המקדש [בטלה מלוכה מבית דוד ובטלו אורים ותומים ופסקו ערי מגרש] שנאמר (עזרא ב׳:ס״ג) ויאמר התרשתא להם אשר לא יאכלו מקדש הקדשים עד עמוד הכהן לאורים ותומים כאדם שאומר לחבירו עד שיחיו מתים או עד שיבא [אליהו].

ד [משמתו נביאים אחרונים חגי זכריה ומלאכי פסקה רוח הקדש מישראל ואעפ״כ היו משמיעין להם על בת קול מעשה שנכנסו חכמים לעלית בן גוריא ביריחו יצתה בת קול ואמרה להן יש כאן אדם ביניכם שראוי לרוה״ק אלא שאין דורו זכאי לכך נתנו עיניהם בהלל הזקן בשעת מיתתו היו אומרים אי עניו אי חסיד תלמידו של עזרא].

ה [שוב מעשה שנתכנסו חכמים ביבנה ויצאת בת קול ואמרה להן יש כאן אדם שראוי לרוה״ק אלא שאין דורו זכאי לכך נתנו עיניהם בהלל הזקן וכשמת אמרו הא עניו הא חסיד תלמידו של עזרא שוב פעם אחת היו יושבין ביבנה ושמעו בת קול אומר יש כאן אדם שראוי לרוח הקדש אלא שאין הדור ראוי לכך ונתנו עיניהם בשמואל הקטן בשעת מיתתו מה היו אומרים אי עניו אי חסיד תלמידו של הלל הזקן אף הוא אמר בשעת מיתתו שמעון וישמעאל לקטלא ושאר חברוהי לחרבא ושאר עמא לביזא ועקן רברבן יהויין לאחר דינא בלשון ארמי אמרן אף על ר׳ יהודה בן בבא התקינו שיהיו אומרין עליו הא עניו הא חסיד תלמידו של שמואל הקטן אלא שנטרפה שעה].

ו יוחנן כהן גדול שמע דבר מבית קדש הקדשים נצחין טליא דאזלי לאגחא קרבא באנטוכת וכתבו אותה [שעה] ואותו היום וכוונו ואותה שעה היתה שנצחו שמעון הצדיק שמע דבר מבית קדש הקדשים בטילת עבידתא דיאמר סנאה [לתתאה] להיכלא ונהרג גסקלנוס ובטלו גזירותיו ובלשון ארמי שמע.

ז כל זמן שהיה שמעון הצדיק קיים [היתה] נר מערבי תדיר משמת הלכו ומצאוהו שכבה מכאן ואילך מוצאין אותה פעמים כבה פעמים [דולק] כל זמן שהיה שמעון הצדיק קיים היתה מערכה תדירה כשמסדרין אותה בשחרית היתה מתגברת והולכות כל היום כולו והיו מקריבין עליה תמידין ומוספין ונסכיהן ולא היו מוסיפין עליה אלא שני גזרי עצים עם תמיד של בין הערבים כדי לקיים מצות [עצים] שנאמר (ויקרא ו׳:ה׳) ובער עליה הכהן משמת שמעון הצדיק תשש כחה של מערכה כשמסדרין אותה [משחרית] לא היו נמנעין מלהוסיף עליה עצים כל היום כולו כל זמן שהיה שמעון הצדיק קיים ברכה נכנסת בשתי [הלחם] ובלחם הפנים שתי הלחם מתחלקת בעצרת לכהנים ולחם הפנים ברגל לכל המשמרות [לאנשי משמר] יש מהן שאוכלין ושובעין ויש שאוכלין ומותירין ולא עלה ביד כל אחד ואחד אלא כזית משמת שמעון הצדיק לא היתה ברכה נכנסת לא בשתי הלחם ולא בלחם הפנים הצנועין מושכין ידיהן והגרגרנין חולקין ביניהם ולא עלה ביד כל אחד ואחד אלא כפול. מעשה בכהן אחד מצפורי שנטל חלקו וחלק חבירו ואעפ״כ לא עלה בידו אלא כפול והיו קורין אותו בן [חמסן] עד היום.

ח שנה שמת בה שמעון הצדיק [אמר להם בשנה זו אני] מת אמרו לו מנין אתה יודע אמר להם כל ימות הכפורים היה זקן [אחד לובש] בגדים לבנים ומתכסה לבנים נכנס עמי [ויוצא] עמי שנה זו נכנס עמי ולא יצא לאחר הרגל חלה שבעת ימים ומת משמת שמעון הצדיק פסקו מלברך בשם <ס״א> [נמנעו אחיו מלברך בשם].

ט מעוררין אלו הלוים [שאומר] על הדוכן (תהילים מד) עורה למה תישן ה׳ [וגו׳] אמר להן ר׳ יוחנן בן זכאי וכי יש שינה לפניו והלא כבר נאמר (תהילים קכא) הנה לא ינום ולא יישן אלא כל זמן שישראל שרוין בצער ועובדי כוכבים [שרוין בשלוה כביכול] עורה למה תישן נוקפין אלו [שמכין את העגל] בין קרניו כדרך שעושין לעבודת כוכבים אמר להם יוחנן [כהן גדול] עד מתי אתם מאכילין [את המזבח טריפות].

י עד ימיו היה פטיש מכה בירושלים בחולו של מועד אף הוא גזר על הודאי וביטל את הדמאי לפי ששלח [לכל עיירות ישראל מצאן שאין מפרישין אלא תרומה גדולה בלבד מעשר ראשון ומעשר שני מקצתן מפרישין ומקצתן אין מפרישין אמר להם יוחנן כהן גדול הואיל ותרומה גדולה עון מיתה ותרומת מעשר טבל עון מיתה יהא אדם קורא שם לתרומה תרומת מעשר ונותנן לכהן ומעשר שני מחללו על המעות והשאר מעשר ומעשר עני] המוציא מחבירו עליו הראיה.

פרק יד

א רבי יוחנן בן זכאי אומר משרבו הרצחנים בטלה עגלה ערופה לפי [שאין עגלה ערופה באה אלא על הספק עכשיו רבו ההורגין בגלוי משרבו המנאפין פסקו מי מרים לפי שאין מי מרים באין אלא על הספק עכשיו כבר רבו הרואין בגלוי משרבו בעלי הנאות בא חרון אף לעולם ובטל כבוד תורה משרבו לוחשי לחישות בב״ד נתעותו המעשים ונתקלקלו הדינין ופסקה השכינה מישראל משרבו רואין לפנים בטל (דברים א׳:י״ז) לא תכירו פנים במשפט ולא תגורו מפני איש ופרקו מהן עול שמים והמליכו עליהם עול בשר ודם משרבו מטילי מלאי על בעלי בתים רבה השוחד והוטה המשפט והיו] לאחור ולא לפנים ועליהם נאמר כעל בני שמואל (שמואל א ח׳:ג׳) לא הלכו בניו בדרכיו [וגו׳] וכי לקחו שוחד ומשפט הטו ר׳ מאיר אומר חלקם שאלו בפיהם ר׳ יהודה אומר מלאי הטילו על בעלי בתים ר״ע אומר [מתנות] נטלו בזרוע ר׳ יוסי אומר [קופה של מעשרות לקחו] בזרוע אע״פ שלא קלל עלי את שמואל אלא על תנאי ראה האיך דבקה בו משרבו [מקבל אני] טובתך [ומחזיק אני] טובתך רבו איש הישר בעיניו יעשה [וטרחה כל מלכות כולה ואזלא ונוולה ומשרבו איש הישר בעיניו יעשה שפלים הוגבהו וגבוהים הושפלו וטרחה כל מלכות אזלא ונוולה משרבו צרי עין וטורפי טרף הן הן שופכי דמים רבו אומצי הלב וכל אחד ואחד קופץ ידו מחבירו ועברו על מה שכתוב בתורה (דברים ט״ו:ט׳) השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך וגו׳ משרבו מושכי הרוק נתמעטו התלמידים ובטל כבוד התורה משרבו הולכי אחר בצעם רבו (ישעיהו ה׳:כ׳) האומרים לרע טוב ולטוב רע משרבו האומרים לרע טוב ולטוב רע נתמלא כל העולם כולו הוי הוי משרבו היהירים התחילו בנות ישראל לינשא ליהירים לפי שבדורינו אין רואין אלא לפנים משרבו נטויות גרון ומסקרות עינים רבו מי מרים אלא שפסקו משרבו זהיהי הלב רבו מחלוקת בישראל והן שופכי דמים משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן הרבו מחלוקת בישראל ונעשית התורה כשתי תורות משרבו מקבלי צדקה מן עובדי כוכבים כביכול שהתחילו] עובדי כוכבים להתמעט וישראל להתרומם <איפכא> ואין נוח בעולם לישראל.

פרק טו

א משחרב בית המקדש בטל שמיר ונופת צופים אמר ר׳ יהודה מה טיבו של שמיר זה [בריה היתה ששת ימי בראשית משנותנים אותו על גבי אבנים על גבי קורות מתפתחות לפניו כלוחי פנקס ולא עוד אלא כשנותנין אותו ע״ג ברזל הוא בוקע ויורד מלפניו ואין כל דבר יכול לעמוד בו כיצד עושין לו כורכין אותו במוכין של צמר ונותנים אותו לתוך מני של עופרת מלא סובין של שעורין ובו בנה שלמה את בית המקדש שנא׳ (מלכים א ו׳:ז׳) ומקבות והגרזן כל כלי ברזל וגו׳ דברי ר׳ יהודה ר׳ נחמיה אומר מגוררת במגרה היה מבחוץ שנאמר (מלכים א ז׳:ט׳) כל אלה אבנים יקרות כמדות גזית מגררות במגרה מבית ומחוץ מה ת״ל מבית ומחוץ בבית לא היו נשמעין אלא מתקנין אותו מבחוץ ומכניסין אותו לפנים] אמר ר׳ נראין דברי ר׳ יהודה באבני מקדש ודברי ר׳ נחמיה באבני ביתו.

ב אמר ר׳ שמעון בן גמליאל תדע שנתארו [טללים שבראשונה] כשהיה טל יורד על גבי תבן ועל גבי [הקשין] מלבין שנאמר (שמות ט״ז:י״ד) והנה על פני המדבר דק מחוספס [ועכשיו] משחיר בראשונה כל עיר שהיו טללין מרובין מחברותיה פירותיה [היו] מרובין עכשיו ממועטין רשב״ג משום ר׳ יהושע מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו קללה ולא ירד טל לברכה וניטל טעם [פירות] וראשון ראשון עומד ר׳ יוסי אומר אף ניטל שומן [פירות] ר׳ שמעון בן אלעזר אומר טהרה נטלה את הטעם ואת הריח מעשרות [נטלו את השמן ואת הדגן] משמת ר׳ אליעזר בטל כבוד [תורה] משמת ר׳ יהושע בטלו אנשי עצה ופסקה מחשבה מישראל משמת ר״ע בטלו [זרוע תורה] ופסקו מעיינות [חכמה] משמת ר״א בן עזריה בטלה עטרת [חכמים] שעטרת חכמים עשרם משמת בן עזאי בטלו השקדנין משמת בן זומא בטלו הדרשנין משמת ר׳ חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה מישראל משמת אבא יוסי בן [קטנות] איש קטנתא נתקטנה חסידות מישראל [למה] נקרא שמו איש קטנתא שהוא [קוטנה של חסידות] משמת רבן שמעון בן גמליאל בא גובאי ורבו צרות משמת רבי נכפלו צרות רשב״ג אומר אין לך כל צרה שבאה על הצבור שאין ב״ד מבטלין שמחה כנגדה.

ג משבטלה [סנהדרין בטל שיר מבית המשתאות] וכי מה היתה סנהדרין מועלת להן לישראל אלא לענין שנאמר (ויקרא כ׳:ד׳) ואם העלם יעלימו עם הארץ וגו׳ בראשונה כשהיה אדם חוטא [כשהיתה] סנהדרין קיימת נפרעין ממנו עכשיו ממנו ומקרוביו שנאמר (שם) ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו וגו׳ משלו משל למה הדבר דומה לאחד שסרח בעיר ומסרוהו לרוצען ורצעו היה קשה מן [הרוצען מסרוהו לבעל זמורה וחבטו היה קשה מבעל זמורה מסרוהו לקטרין וחבשו היה קשה מקטרין מסרוהו לשלטון והטילו לקמין אף כן ישראל צרות האחרונות] משכחות את הראשונות.

ד בפולמוס של אספסיינוס גזרו על [עטרת] חתנים ואלו הן [עטרות] חתנים של מלח ושל גפרית אבל של ורד ושל הדס התירו בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלות [אלו זהורית מזוהבות אבל יוצאה היא בכפה של מלח ושלא ילמד את בניו] יונית התירו להם לבית ר״ג ללמד בניהם יונית מפני שהן קרובין למלכות ושלא לסוד [את] ביתו בסיד בביצת הסיד [אם ערב בו תבן או חול] מותר ר״י אומר ערב בו חול ה״ז טרכסיד ואסור אם ערב בו תבן מותר פולמוס האחרון גזרו על חופת חתנים אלו הן חופת חתנים [ואלו של זהב] אבל עושה [הוא] אפיפירות ותולה בה כל מה שירצה ושלא תצא כלה באפיריון בתוך העיר ורבותינו התירו [שתצא באפריון בתוך העיר] אף על פלייטין גזר ר׳ יהודה בן בבא ולא הודו לו חכמים.

ה א״ר ישמעאל מיום שחרב בהמ״ק דין הוא שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין אלא שאין ב״ד גוזרין על הצבור [דברים שאין יכולין לעמוד בהן] הוא היה אומר הואיל ועוקרין את התורה מבינותינו [נגזר על העולם שיהא שמם שלא לישא אשה ושלא להוליד בנים ושלא להקים שבוע הבן עד שיכלה זרעו של אברהם מאליו אמרו לו מוטב להן לצבור] שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידין משחרב בית [האחרון] רבו פרושין בישראל שלא [היו אוכלין בשר ולא שותין] יין נטפל להם ר׳ יהושע אמר להם מפני מה [אין] אתם אוכלים בשר אמרו לו נאכל בשר שבכל יום היה [תמיד קרב לגבי מזבח ועכשיו בטל אמר להם לא נאכל ומפני מה אין אתם שותים יין אמרו לו יין נשתה שבכל יום היה מתנסך ע״ג המזבח ועכשיו בטל אמר להם לא נשתה אמר להם א״כ לחם לא נאכל שממנו היו מביאין שתי הלחם ולחם הפנים מים לא נשתה שמהן היו מנסכין מים בחג תאנים וענבים לא נאכל שמהן מביאין בכורים] בעצרת שתקו אמר להם בני להתאבל יותר מדאי אי אפשר [ושלא להתאבל כלל אי אפשר] אלא כך אמרו חכמים סד אדם את ביתו בסיד ומשייר דבר מועט זכר לירושלים עושה אדם [עסקי סעודה] ומשייר דבר מועט [זכר לירושלים] עושה אשה כל תכשיטיה ומשיירה דבר מועט זכר לירושלים שנאמר (תהילים קל״ז:ה׳-ו׳) אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי וכל המתאבלים עליה בעוה״ז שמחים עמה לעוה״ב שנא׳ (ישעיהו ס״ו:י׳) שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה וגו׳.